

CONCETTA LA MAZZA

Mavi səmədan kənarda

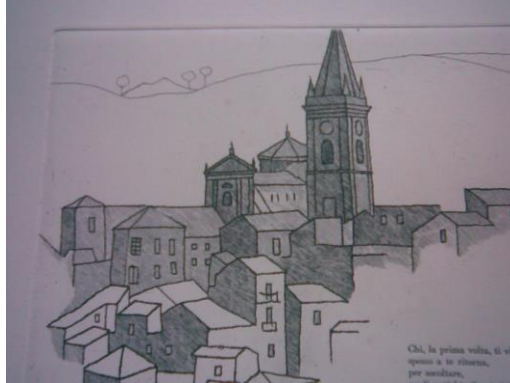

Bioqrafiya

Concetta La Mazza 1936-cı ildə Novara di Siciliyada, Domeniko La Mazza və Teresa Korrentinin böyük qızı olaraq anadan olub. 1950-ci ildə, ana tərəfdən xalasına əzablı bir "əmanət" dövründən sonra o, hələ də əri Cüzeppe ilə birlikdə yaşadığı Domodossoladakı valideynlərinə qoşuldu. Onun üç övladı var: Armando, Luciano və Daniela. Bu yaxınlarda onun beynində Novaradakı uşaqlığını xatırlamaq arzusu yarandı və burada bu intim, şəxsi, lakin lətifələrlə və o dövrün ətraf mühitinə istinadlarla dolu gündəlik doğulur: şəhər, kənd, insanlar, vərdişlər, İkinci Dünya Müharibəsinin qaranlıq illərində həmin ərazinin ənənələri.

Yazının ilkin enerjisi

Balaca Konketta əmilərinə əmanət edilir və onun iradəsinə zidd olaraq Castrangiada şəhərdən və sinif yoldaşlarından uzaqda yerləşən yuvada yaşamağa məcbur edilir. Beləliklə, o, aclıq, zamanın cəhaləti, xurafatlar və pis rəftar arasındakı müharibənin ağır illərində təklidə şəxsi Via Crucis-i səyahət edir. Müharibədən sonra qaçılmaz mühacirət və şimala təbii çətin başlanğıc.

Bütün bunlar öz inkişaf mərhələlərini yaddaşında təkrarlayan və təəccüblü təravət və incə bir istehza ilə bizə oxumaqdan həzz verən balaca qızcıqazın baxışları ilə izah olunur - nəhayət - bizim ailə birliyimizin simvolik hekayəsi, bizi dərinləndirən hərəkət etdirən və hər birimizə aid olan.

Concetta La Mazza-nın bu qısa romanında yazı hər bir qaydanı alt-üst edir və mənşəyinə qayıdır, hər hansı formal sxematizmdən azad, gizli daxili canlılığın idarə etdiyi, hər şeyi alt-üst edən coşqun bir çaya çevrilir, ruhun leysan yağışıdır.

Novara obrazı unudulmaz, sərt və sərt olduğu qədər səxavətli, əhatəli və şirin qaldığı kimi Antoniya və Mişel əmilərin simaları da yaddaqalandır.

Nəhayət, düzəlməz bir hadisə baş verəndə yeniyetməlik dövrünə çətin keçid, lakin balaca Konketta cəsarəti və gələcəyə sarsılmaz ümidi sayəsində, səmanın o tayına baxmağı bacaran gözləri sayəsində faciəli təleyə təslim olmur. mavi!

NINO BELVEDERE

“Mənim üçün sınaq başladı. Yəqin ki, isti gün idi, 1938-ci ilin yayı başladı, mənim iki yaşım var idi, xalam gəldi məni aparmağa. Bir parça çantaya bir kofta və iki cüt qısa tuman qoydu, sonra hər şeydən xəbərsiz olaraq evdən çıxdım. Mən o qədər balaca idim ki, Via Crucis-in həmin gün başlayacağını anlaya bilmirdim”.

Mavi səmədan kənarında

Birinci fəsil - Ata evi

Bu, indi hörümçək torları tərəfindən boğulmuş və güvələrin dişlədiyi köhnə kimsəsiz xarabalıqdır, lakin uzun müddət əvvəl Novarada, Messina dağlarında əzəmətli bir qalanın altında uzanan bir şəhərdə, Engia rayonundakı bir xiyabanda yaxınlığında bir ev var idi. fəvvarə. Ön qapı birinci mərtəbəyə aparıcı pilləkənə açıldı, burada taxta taxtalı kiçik bir otaq var idi: bu, yataq otağı idi. Yuxarı çıxdın və mətbəx var idi, əgər belə adlandıra bilərsiniz. Bir künədə odun yandırıldığı daş plitə və makaron qabını yerləşdirmək üçün istifadə edilən dəmir ştativ var idi. Qabaqda divardan asılmış, zibil kimi qara, taxta kürək, iki ələk, biri kiçik, biri böyük, çörək bişirmək üçün təndir, yanda yarıçürük sandıq, stol, iki "furrizzi" və bir az cılız kreslo. Nəhayət, xiyabana baxan kiçik bir eyvanı olan bir otaq var idi, orada bir nəfərlik çarpayı üçün çətinliklə yer var idi. Həmin çuxur 1934-cü ildə dul

qalmış babanın yaşadığı səltənət idi. Pilləkənlərin altında taxta qapaqlı daş tualet yaradılmışdı. Kanalizasiya olmadığına görə, axırını buraxılan üfunət iyini azaltmağa xidmət edirdi. Təbii ki, evdə su və elektrik yoxdur, o vaxtlar hətta baronların belə rahatlığı yox idi. Yanında toyuqların odun üstündə oturduğu fermaya aparan taxta darvaza var idi.

Bu guşədə, dünyadan kənardə, tikişçi olan anam babamla bir yerdə yaşayırdı, ondan böyük iki qardaş və bir bacım evli idi, həm də Novarada yaşayırdı. Anam sarışın, arıq, çox zəif bədən quruluşlu idi, çox incə cizgiləri var idi və süd kimi ağ sifətində ən çox diqqət çəkən iki iri mavi göz idi, demək olar ki, həmişə qorxmuş və kədərli idi. Bəlkə də anasının iyirmi dörd yaşında qəfil ölümü onun fiziki və mənəvi kövrəkliyinə səbəb olub.

Nənəmin ölümündən bir neçə il sonra anam arvadlarından birinin müdaxiləsi sayəsində Şahzadə Charming ilə tanış oldu. Atam tütün və ərzaq məhsulları ilə meyxana işlədən Badiavecchia zadəgan ailəsinə mənsub idi. Bu, zəhmətkeş ailə idi və atam, demək olar ki, çox yaraşığı, uzun boylu, qara, özünə güvənən və təşəbbüskar bir insan idi. O, şəhərdən uzaq bir obada yaşayırdı: ora piyada, yaxşı sürətlə, yarım saata çatırdı. Atasını kömür daşıyırdı. Ana dinamik bir qadın idi, səhər o, qatırla Novaraya dükandan verilən malları: tütün, duz və yeməkləri almaq üçün getdi. O, həmişə boynuna iri qara şal taxaraq qəşəng geyinirdi, hətta müştərilərini xəbərdar etmək üçün qəzeti də alırdı. O, obada yeganə dükən idi və doyurmağa səkkiz ağız olsa da, o evdə heç bir rifah yox idi.

Axşam saatlarında o, şərabi rəngli soda ilə seyreltməklə, indi sərxoş olan müştərilərə və pul kisəsinə kömək etdi. Uşaqlara həmişə valideynlərinin işi miras qalmadığından atam pineçini sənətini öyrənmişdi. Bir neçə ay davam edən nişandan sonra bir dəfə evlənen atam və anam Engia rayonundakı fəvvarə yaxınlığındakı evdə sevgi yuvası qurmağa getdilər. Düz doqquz aydan sonra mən bu dünyaya gəldim və müqəddəs cənub adətinə görə ata tərəfdən nənəm Konsettanın adını götürdüm. İncə yaşım baxmayaraq tünd və qırıqlı dərim vardı, həmişə ağlayırdım. Beşikimiz olmadığından babam

bütün günü məni qucağına salmağa məcbur oldu, gecələr atam və anamla böyük çarpayıda yatırdım. Bütün hesablara görə, mən çox çirkin və dözülməz idim. Bir neçə ay sonra ölkədə işin az olduğunu görəndə atam Sardiniyaya işləməyə qərar verdi. O, digər adaya gedəndə anasını ağlayan körpə və onun bətnində təpikləyən başqa bir canlı ilə qoyub getdi.

İyirmi aylıq olanda bacım Roza dünyaya gəldi. Bu ad onun nənəsi idi. Konsettadan fərqli olaraq, Roza - yenə anamın dediyinə görə - gözəl, ağ və çəhrayı rəngdə idi, qəhvəyi saçları iki gözəl mavi gözlə bəzədilmiş ahəngdar üzü bəzəyirdi: onun adı kimi bir çiçək! İş o yerə çatıb ki, anam Rozanın qucağında su götürmək üçün bulağa gedəndə dostları ondan soruşurlar ki, necə oldu ki, iki tamam fərqli qız dünyaya gətirəsən. - Bu, Rusina, hə, sən bilyalı idin, amma o biri... - Bu, Rosina, gözəldir, amma o biri... dostlar dodaqlarını buruşduraraq dedilər. Bu əsnada, bu vəziyyətdə mən, Allaha şükür, istefa ilə olmasa da, sinə gərdiyim sınağımın qabaqcadan xəbərini hiss edirmiş kimi, narahat olmağa davam etdim.

Hekayənin qalan hissəsini danışmaq üçün əvvəlcə sizi xalam Antoniya ilə, bir sözlə, zì 'Ntuoia ilə tanış etməliyəm. Anamın böyük bacısı idi, ikisi arasında on yeddi yaş fərq var idi. Qısa boylu, dolğun, kirli saçları gözlərinə tökülən qadın idi. Onun baxımsız sifəti özündən daha yaşlı görünürdü və boş baxışlarında yalnız bu qədər alçaqlıq vardı. İyirmi yaşında, evlilik yaşında, o, Sempione tunelində işdən yeni qayıtmış, dul qalmış və üç yaşlı oğlu olan birinci əmisi oğlu ilə evləndi. Bu adam, əmim Mişel, əmim Miçeri qısa boylu idi və kral III Vittorio Emanuelenin plebey nüsxəsinə bənzəyirdi, o, şəhərin çox xarakterik bir küçəsində, pillələri iki metrə yaxın olan bir evdə yaşayırdı. Gözəl evdi. Birinci mərtəbədə böyük mərkəzi piştaxtası olan dülgər dükanı, törpü, kəski, gimletlər, oymalar və burgular saxladığı iki divar şkafı, tikdiyi masaların ayaqlarını yuvarlaqlaşdırmaq üçün torna, daşlama çarxı var idi. təyyarələri və bıçaqları itiləmək üçün xidmət edirdi, yapışqanını mayeləşdirmək üçün qazanlı odun sobası, hər yerə yığılmış lövhələr, divara

bir neçə mişar, at nalı, keçi buynuzları və tısbağa dəriləri kimi bəxtəvər cazibələr, bir sözlə o yerlər ki, indi onlar yalnız xatirələr dünyasına aiddir.

Taxta pilləkən birinci mərtəbəyə çıxırdı, orada keramik plitələr döşənmiş iki geniş otaq, o günlərin dəbdəbəsi, əmim tərəfindən hazırlanmış servant, divan, stol və rafiya ilə toxunmuş bir neçə stul, bir növ tərəvəz ipi var idi. Avqustun ortalarında Küçəyə baxan kiçik eyvandan, fərziyyənin yürüşü Abbatlığa doğru yüksələndə əli ilə Madonnanın taclı başına toxunmaq olardı. Ancaq ikinci mərtəbədə Rocca Salvatestanı görə bilərdiniz və qarşısında, evlər arasındakı çatlaqdan, dənizə çatana qədər, mavi səmanın kənarında, yavaş-yavaş uzanan dağların möhtəşəm mənzərəsinə heyran ola bilərsiniz. sərin yaz günlərində dumanın olmadığı bir vaxtda üfünün kənarında Vulkanı, sonra Lipari, Stromboli və bütün digər adaları görə bilərsiniz: təbii tamaşa, parlaq rəngarəng açıqca.

Başqa bir pilləkən birinci mərtəbəyə qalxdı, burada mətbəx və yataq otağı var idi, birincisi çox geniş olanı çörək üçün odun sobası və yemək üçün çuqun kömür sobası ilə təchiz edilmişdir. Şübhəsiz ki, ən vacib məişət işlərini yerinə yetirmək üçün drenajı olan lavabo olmayan mətbəxin narahatlığını nəzərə almasaq, gözəl bir ev idi. O vaxt bəzi rahatlıqlar hələ də ağılasıgmaz idi. Əslində, su sink bunkerində ictimai fəvvarədən götürüldü və sonra ikinci mərtəbəyə aparıldı və qabların yuyulması üçün böyük bir terakota hövzəsinə töküldü. Lavabonda drenaj olmadığından, hövzədən gələn su yenidən birinci mərtəbəyə gətirilərək tualetə atılıb. Bir qadın üçün çox yorucu bir iş idi. Bütün insan dözümlülüyünün həddinə qədər qul və alçaldıcı vəziyyət nahar vaxtı pik həddə çatdı, o zaman ki, Antoniya xala ərinə hörmət edərək əvvəllər yediyi boşqabdan yemək məcburiyyətində qaldı və bəlkə də xaç oğlu eyni şeyi təkrarladım, amma bu barədə dəqiq bir yaddaşım yoxdur.

Mişel əmi tünd və qaşqabaqlı adam idi, axmaq olduğu qədər də çalışqan idi, ürəyinin yerinə qumdaşı toxucu vardı. Onun gözlərində heç vaxt başqalarına qarşı incəlik və şəfqət parıltısı görməmişəm. Oğluna baxmaq

üçün xalasını evdə saxlayır, ona yemək hazırlamalı, qulluqçusu kimi davranmalı və həmişə hə, hə, hə deməli idi. O, balkona belə baxa bilmirdi, əks halda çətinlik yaranardı, az qala hər axşam işdən sonra dostları ilə meyخانaya içki içməyə gedirdi.

O, evə səndələ, tər içində və elə üfunət nəfəsi ilə qayıtdı ki, onun yanında olmaq mümkün deyildi. Əvəzində xalam yağ işığının yanında yemək belə yeməyərək gecə saatlarına qədər onu gözləyirdi. Balaca padşah qayıdanda - çox vaxt pilləkənləri qalxmağa belə gücü çatmırdı - yorğun halda özünü tozlu iş dəzğahına atıb ayılmaq üçün bütün gecəni orada qalırdı. Antoniya xala, hər şeyə rəğmən, onun üstünə palto geyindirdi və səhərə qədər sevgi ilə onun yanında oturdu. Beləliklə, illər keçdi və bu qədər sədaqətinin müqabilində səhnələrdən yayınmaq üçün qohumlarını ziyarətə belə gedə bilmədi. O, qısqanc, xırda və ağalığ edərək, evdən çıxmasına mane olmaq üçün ona ip, daraq, saç klipi və başqa şeylər almağa getdi. Onlar toy mərasiminə dəvət olunduqda Mişel dayı son ana qədər evə qayıtmadı və qohumlar ərinin izinə düşənə qədər Antoniya xala tək gedə bilmədi. Hərdən onu inandırmağa nail olurdular, başqa vaxtlarda o, vaxtında gəlirdi, lakin sonra, ziyafətin ortasında yoxa çıxdı və Antonia xala məyus və təəssüflənərək, məyus halda evə qayıtdı. Zaman keçdikcə o, özündə acı və kədər topladı, təcrid olduğu üçün heç kimə danışa bilmədi və həftələrlə ona işgəncə verən dəhşətli baş və diş ağrılarının qurbanı oldu.

Bir gün çox yaxşı və dindar bir qonşu Mişel əmiyə zəng vuraraq arvadını əzablandırdığı bütün pis rəftarlara görə onu məzəmmət etdi: - Utanmalısan, - deyə qışqırdı - bir qadını belə əziyyətə salmaq üçün... Antoniya lazımdır. bir az hava al, onu evdə təcrid etmək lazım deyil, o, bütün xristianlar kimi bayıra çıxmalı, məclisə getməli, qohumlarının yanına getməlidir. Hər şeydən əvvəl gəzməyə getməlidir, başının ağrısı ancaq belə keçər... - qonşu bir az ara verdi, sonra sözünə davam etdi: - buradan bir saat keçməmiş qatır yolu ilə piyada enmək, bizim bir az torpağımız və damın altında mətbəxi olan çox təvazökar bir evimiz və yayda yataq otağı kimi istifadə edilə bilən başqa bir

az nəm otağımız var. Bu torpaqda fındıq bitkiləri, əncir, naringi, muşmula, üzüm, zizzola, alma, armud, zeytun, bir sözlə, Allahdan gələn hər bir xeyir var.

Bilirsiniz ki, qardaşım vəfat edəndən sonra bibimə baxmaq məcburiyyətindəyəm və daha kənd işləri ilə məşğul ola bilmirəm, ona görə də satmaq fikrinə düşdüm. Niyə almırsan? Beləliklə, arvadınızın yaxşı hava udmaq imkanı olacaqdı... Mişel dayı əvvəlcə tərəddüd etsə də, sonra ziyarətə getdi və onu da almağa razı oldu. Qısa müddətdə müqavilə bağlandı və mülk ona çevrildi. Beləliklə, Vittorio Emanuele III-ə oxşayan, getdikcə fərasətli və xəyanətkar olan Antoniya xalaya evlənmək təklif etdi: - Sən əncir yığıb qurutmağı öyrənəcəksən. Paltar yumaq məcburiyyətində qalanda çaya düşəcəksən və qumda çuxur qazaraq onu təmizləmək üçün içmək və yemək bişirmək üçün lazım olan suyu alacaqsan.- Kənddə yaşamaq üçün təqaüdə çıxma bilərdik: yaxınlıqdakı San Basilio, Vallancazza, Badiavecchia və Piano Vigna kəndlərində yaşayan ailələr. Qışda çay su ilə qabaranda narahat olacaq, amma mən bu maneəni dəf edəcəm. Siz isə kənddən həzz ala biləcəksiniz. Baxışlarını aşağı salan Antoniya xala yenə ona verilən əmri yerinə yetirdi: - Cuomu tu voi, eu fazzu.- Nə istəsən, edəcəm, - yazıq qız itaətkarlıqla cavab verdi.

İkinci fəsil - Bu dünyadan

1936-cı ilin yazının əvvəlində kasıb qız əmisi Miçeri ilə birlikdə çayın yatağının yaxınlığındakı Kastrançiyaya köçdü. Badiavecchia, San Basilio və Vallancazza'nın müxtəlif kəndlərində onun hələ də mövcud olduğu barədə söz yayıldı və insanlar onu işə çağırdılar. O günlərdə belə bir adət var idi ki, bu gün qəribə görünsə də, onlara stol, pəncərə, qapı və ya qarderob lazım olanda dülgər çağırılıb evlərində qonaq edirdilər: onun üçün iş dəzgahı düzəldirdilər və lazımı odun hazırlayırdılar. Mişel dayı alətləri gətirdi və iş bitənə qədər yerində qaldı.

Ağacı kəsməyə çağırılıb bir-iki il qurumağa qoyublar. Sonra ağac gövdəsi divara bərkidildi. Dülgər yuxarıdan mişarı, aşağıda isə köməkçini tutdu: "Serra serra mastro dascio che dumè fagimmo a cascia" (mişar mişarı və ya böyük usta gəlin, sabah sandığı düzəldək).

Ağacın gövdəsi divara bərkidilmişdi. Nəhəng bir mişarla lövhələri əldə etdilər və bununla da pəncərələr, çarpayılar və qarderoblar düzəldilər. Bu işi görmək üçün o, 4-də qalxıb çantasını və iynələrini götürərək yola çıxdı. Evinə çatanda müştərilər ona soğanlı təzə süd və bir tikə çörək təklif etdilər. Günorta bir boşqab makaron və bir parça pendir. Qaranlıq vaxtı o, işini dayandırdı və bazar günü Novarada hesabı ödəməzdən əvvəl ilk depozit olaraq ona evdə hazırlanmış çörək verdilər.

Aradan bir neçə il keçdi və oğlu Turillu böyüdü və başa düşdü ki, o, dünyada heç nə üçün ömrünün qalan hissəsini kənddə təcrid olunmuş vəziyyətdə keçirmək niyyətində deyil. O, atasının peşəsini öyrənmişdi, lakin ixtisaslaşmış kabinet ustası olmaq istəyirdi. O, atasını razı sala bildi ki, onu bu sənəti öyrənmək imkanı olan bir şəhərə göndərsin. O, Kataniyaya köçdü və iki illik şagirdlikdən sonra çox yaxşı oldu, bu işi görməyə hazır olduğunu hiss etdi və artıq on doqquz yaşında olduğuna görə, onun öz ailəsini qurmasının vaxtının yetişdiyini düşünürdü. İllərdir o, bir çoban qızı ilə tanış idi və evlənmək qərarına gəldi, lakin bu, oğlunun öz kastasından olan bir qadınla evlənməsini istəyən əmisi Micherinin istəklərinə zidd oldu. O vaxtlar inanılmaz idi, amma belə idi: bir ustanın çoban qızı ilə evlənməsi böyük şərəfsizlik mənbəyi idi. Ata və oğul arasında qəflətən böyük bir münaqişə baş verdi və bu, Turillunu atasından və ögey anasından qəti şəkildə ayrılmağa sövq etdi. O, yeni ailəsi ilə ölkəni tərk edərək Komoya köçdü və burada öz işi ilə sərvət qazandı.

Əmilərin uşaqları yox idi, ona görə də Turillunun getməsi ilə onlar qəti şəkildə tək qaldılar. Bu təcriddən ən çox əziyyət çəkən şəxs bütün günləri ətrafında vızıldayan quşlar, milçəklər və ağcaqanadlarla söhbət edərək Antoniya xala idi. Kənddəki o mağarada onun heç kimlə danışmaq imkanı yox idi. Yalnız Milad, Pasxa və ya avqustun ortalarında Madonna Assunta bayramı kimi mühüm bayramlar münasibətilə anamı ziyarət etmək üçün şəhərə gedə bildi. Bu ziyarətlərin birində, uzun müddət vəziyyətindən şikayət etdikdən sonra bacısına evlilik təklif etdi: - Hörmətli Tereza, iki balaca qızla işiniz çox olduğunu gördüm, Konsettanı mənə əmanət edin ki, özünüzü kiçik birinə həsr etmək daha azaddır. Mən onu havanın daha yaxşı olduğu kəndə aparacağam və ona yaxşılıq edəcəyəm - Anam əvvəlcə əmin deyildi, lakin sonra həmişə olduğu kimi, onun asanlıqla şərtləndirilən xarakterini nəzərə alaraq, bacısının sərt təkidindən sonra razılaşdı.

Mənim üçün sınaq başladı. Yəqin ki, isti gün idi, 1938-ci ilin yayı başladı, mənim iki yaşım var idi, xalam gəldi məni aparmağa. Bir parça çantaya bir

kofta, iki cüt qısa tuman və hər şeydən xəbərsiz evdən çıxdım. Mən o qədər balaca idim ki, Via Crucis-in həmin gün başlayacağını anlaya bilmirdim. Yarım saat və ya bəlkə də daha çox keçəndən sonra Kastranqiya (Kassandra!) adı ilə o qədər də sakitləşdirici olmayan bu tənha yerə, az qala bədbəxtliyi proqnozlaşdırmaq üçün gəlib çatana qədər qatır yolunu izlədik, bir sözlə, bu ad artıq bütöv bir plan idi. Mən o vaxt bunu dərk edə bilmirdim. Ər əvvəlcə məni yaxşı qarşıladı, xala hərdən xoşuma gəlmək üçün mənə şirniyyatlar alırdı və o, məni Novaraya anamı ziyarət etmək üçün müşayiət edəndə həmişə təkidlə deyirdi ki, mən evə qayıtmamalıyam, amma daha yaxşı olar. tək qalan onunla böyümək və o mənim anam olacaq. Mən itaət etməkdən başqa heç nə edə bilmədim.

Bu vaxt atam Sardiniyadan qayıtdı, anamın hamilə qalması üçün cəmi bir həftə qaldı və yenidən getdi. 1939-cu il idi və növbəti il Antonietta anadan oldu. Hələ də qeyri-müəyyən şəkildə xatırlayıram ki, Antoniya xalam məni anamı görməyə Novaraya aparmışdı və bacımı ilk dəfə görmüşdüm. Mən balaca Antonietta ilə qucaqlaşmaq üçün evdə qalmaq istəyirdim, amma həyatımı getdikcə daha çox idarə edən, bir əsgər kimi sərt olan xalam mənə dedi: - Turnemmu evdə, mən sənə gözəl bir səbəb edəcəyəm - (Gəlin evə gedək), mən sənə gözəl bir kukla düzəldəcəm).

Biz daxmaya çatanda qucağıma qırmızı rəngə boyanmış, qorxunc gözləri olan doldurulmuş "causitta" qoydu. qorxdum. Novaraya, babamın və anamın yanına qayıtmaq istədiyim üçün həmişə ağladığım bir dövr idi, amma Antoniya əmiyə inandırmaq üçün heç bir yol yox idi: ürəyi daşlaşmış və hər şikayətimə qulaq asırdı. İlk üç ildə biz Kastranqiyadakı bağ evində çox vaxt keçirdik, burada heç bir can yox idi, yalnız nadir hallarda ətrafa səpələnmiş evlərdə istirahət edənləri görmək olurdu.

Bazar günləri kəndə gedirdik və mən anama, balaca bacılarıma və ana tərəfdən babama baş çəkirdim. Baba bıqlı gözəl adam idi. Özü ilə arabir burnunu çəkdiyi iynə qutusu aparırdı. Qışda məni plaşının altına aparıb, xəstəxananın üstündəki "Sciancaditta" meyxanasında şirniyyat almaq və

şərabdan dadmaq üçün meydana aparırdı. Axşam biz Kastranqiyaya qayıtdıq.

Bəzi axşamlar əmi qrupla məşqə getdi, orada trombon çaldı, sonra meyخانada içki içməyə dayandı və canlı şəkildə kəndə qayıdırdı. Castrangiadan 500 metr aralıda "Concettina, 'ntoia..." deməyə başladı. Bu arada xala evdə ştativdəki suyu qızdırmaq üçün saxsı qab hazırlamışdı. Yemək bişirməyin yarısında o, şərabı atmaq üçün bir kepçe qaynar su tökdü. Dəmir tavada bibim soğanı pomidorla birlikdə hazırladı ki, makaronu dadsın. Soğan az bişmiş və məni qusdurmuşdu. "Yeyin, yoxsa qayıışı götürüb cəsədləri sizə verəcəm...".

O günlərdə San Basilioda venesiya əsilli bir qadın mama idi. Qışda çay daşqın olanda Mişel əmi onu Novaradakı aptekdən alış-veriş etmək üçün çiyində (ciancalea) aparırdı. Evdə dayanıb "Antoniya, ona şal ver, soyuqdur" dedi. Yazıq xala, bilmirəm, o, Mişelin sevgilisi olduğunu başa düşdü, ya yox.

İndi beş yaşım vardı, kənddə təcrid olunmuş, heç kimlə danışmadan vəhşi heyvan kimi olmuşdum. Hamıdan utandım. Novaraya gedəndə insanlardan qorxduğum üçün gizləndim. Qonşular bu dəyişikliyi anladılar və əmilərimə məni uşaq bağçasına göndərməyi məsləhət gördülər. Xoşbəxtlikdən əmilər razılaşdılar. Beləliklə, bir səhər xalam əmimi Mikele göndərdi ki, mənə peçenye alıb ata tərəfdən nənəmin verdiyi ağ saman səbətinə qoysun. Biskvitle birlikdə təzə yumurta qoydu. O, məni kənd abbatlığının yaxınlığında yerləşən uşaq bağçasına qədər müşayiət etdi. Rahibə məni qarşılamaq üçün qapını açanda qışqırmağa başladım. Qorxumdan səbəti yerə atdım, yumurta parçalandı və döşəmənin hər tərəfinə kir qaldı. Xalam məni bərk döyərək cəzalandırırdı və məni evə apardı. Beləliklə, uşaq bağçasına getdiyim ilk günüm də sonuncu oldu.

Elə oldu ki, dörd yaşım olandan əmim deyirdi: - Concettina, get Novaraya, baş ağrısı üçün mənə karmieri (trankvilizator) gətir. Qatır yolu ilə bərə kimi qaçdım, Greko rayonundan keçdim, bəzən susuzluğumu yatırmaq üçün bulağın yanında dayanıb "du Surcittu" aptekinə çatdım. O, əczaçı heyrətləndi və dostlarına dedi ki, qısa müddətdə Novaraya ildirəm kimi gedib-gəlirəm. Beş yaşımda mənə uzaq qohumlar Barselonaya apardılar. Orada ilk dəfə böyük təəccüblə gördüm və dinlədim... radio! Biz də noxud rəngli parça almaq üçün mağazaya getdik. Satış köməkçisi təklif etdi: - Həm də papaq və ağ yaylıq al. Sonda onlar inandılar və mağaza satıcısı iki pulsuz parlaq mavi və açıq mavi atlas verdi. Ertəsi gün paltarları bir neçə günə paltar hazırlayan anama apardıq. Bazar günləri özümü Novara markizlərinin və baronlarının qızları kimi hiss edirdim.

1941-ci ilin qışında, müharibənin ortasında, Sardiniyada işini başa vuran atam, bir dostu ilə şimal şəhərlərindən birində var-dövlətini axtarmağa və köhnə işini pinəçi kimi davam etdirərək yaşamağa qərar verdi. Havada elə bir hiss var idi ki, anam atama qoşulmaq istəyir və bu mənə o qədər narahat edirdi ki, bir gün onun çarpayısının altında sürünərək soyunub iki düyü dənəsini, gələcək məmə uclarını qabıqlı müşahidə etdim, çünki bibim mənə heç yumadı. Onları zorla əlimdən aldılar. Özümü yaraladığım üçün qan gördüyümü xatırlayıram. Gecə-gündüz lazım olan kətan köynəyi, sonra paltarı yenidən geyindim, heç kim fikir vermədi.

Yazıq tək qaldığından ana yola düşməzdən əvvəl babasının evini qaydasında tərk etməyə çalışıb. O, elektrik işıqları quraşdırmaq haqqında düşünürdü, o zaman lordların səlahiyyəti idi. Əvvəllər "u lusu" yağla birlikdə istifadə olunurdu. Mişel əmi bundan narahat oldu: bir neçə gün sonra o, növbə ilə elektriki çağırdı və onu da evinə işıq qoydu, ona görə də kəndə gedəndə mən də sıldırım taxta pilləkənlərdə bir az işıqdan zövq aldım. Tualetə (latrea), əsasən laboratoriyasının arxasındakı birinci mərtəbədə olan sadə bir çuxura getməli olanda, həmişə əmimin xahiş etdiyi təqdirdə hazır olmaq üçün tikdiyi tabutlar düzülürdü.

1942-ci il martın 1-də səhər əmim və babam Tore ilə mavi atlas geyinmiş, əmim və kiçik bacılarımla San Sebastiano meydanındaki poçt şöbəsinə, yeni avtobusa qədər getdim, onları Vigliatore dəmir yolu stansiyasına aparacaqdı. 4 yaşlı bacısı Roza qalxmaq istəmədi və əmisi onu inandırmaq üçün dedi: - Yuxarı çıxmasan, xəstələnərsən - (səni iki dəfə osururam).

Mən, ən böyüyü, bibimdən təsirlənərək ayrılmadım və Novarada qaldım. Mən ağlamağı dayandıra bilmədim. Babamın qucağında təsəlli axtarırdım. O da tək qaldı və o gün onunla birlikdə qaldım. Təxminən iyirmi gündən sonra anadan səfərin uğurundan bəhs edən ilk məktub gəldi. Atam ona evdə su və qaz sobası olan rahat bir mənzil tapmışdı, onun üçün yeni bir şey idi. Hekayəyə davam edərək, gəldikdən bir gün sonra ona dəbli saç düzümü vermək üçün evə bir bərbər çağırırdı. Kənddə demək olar ki, bütün qadınlar uzun saçlarını tüfənglə bağlayırdılar. Bir sözlə, anam həyatında ilk dəfə xoşbəxt və razı idi. Hekayənin sonunda məni xalasına tövsiyə etdi. O, əlbəttə ki, Castrangiadakı əziyyətimi təsəvvür etmirdi.

Getdiyimiz gündən bir gün sonra Antoniya xala məni kəndə apardı və ərinə dedi ki, mənə yazmağı öyrətmək üçün birinci sinif kitabını alsın ki, oktyabrda birinci sinfə yox, ikinci sinfə gedə bilim. Yazıq mən: Daha oynaya bilmədim, amma vaxtımı hərraclar və nömrələr yazmağa sərf etməli oldum. Ara-sıra müəllim dərs dediyi San Basiliodan qayıdarkən Castrangiadan keçirdi. Adı Mariya idi, bibisinin tanıdığı kapitanın qızı idi. Ona bir stəkan su təklif etdi. Bu vaxt dəftəri ona göstərdim, o da mənə nəvaziş göstərdi. O, çantasından qırmızı karandaş çıxarıb "yaxşı" yazdı. Nə sevinc, nə xoşbəxtlikdir ki, özümü tərifləyirəm, bu mənim üçün qeyri-adidir. Hər gün daha da həzin olurdum, yalvarırdım ki, məni ata tərəfdən dayılarımın, nənəmlərin yanına aparsınlar, amma bibim dedi ki, lazım deyil.

Qorxurdu ki, mən onlara necə davrandığımı, yedizdirdiyimi deyə bilərəm. Əslində böyümək və inkişaf etmək məcburiyyətində qalan balaca qıza yemək çatmırdı: səhər mənə pendirli bir tikə bərk çörək, günorta pomidor və iki zeytun salata verdilər. Axşam əri orada olanda Antoniya xala çiy soğan

əsasında hazırlanmış improvizə souslu makaron bişirdi. Əgər yeməsəm, çoxlu döyülmə riskini daşıyırdım. Müxtəliflik üçün bəzi axşamlar makaron və lobyə və ya bir növ yumşaq, yumşaq polenta bişirirdi. Yalnız Milad, Yeni il, Karnaval və Pasxa bayramlarında toyuq və ya dovşan öldürürdülər. Yanvar ayında onlar ədviyyatlı salam və donuz yağı əldə etdikləri bir donuz öldürdülər, lakin onları damla-damla istehlak etməli idilər, əks halda bütün il üçün kifayət etməyəcəklər. Hərdən bazar günləri əmim murdar işkemka alırdı ki, indi də düşünsəm də məni iyrendirir, ya da cəfəri budağına bükülmüş bağırsaqları, sonra qızardılan tarakları alırdı. Hamısı ucuz yeməklər idi, ona görə ki, onlara görə, biz də nənə-baba kimi israfçılıq etməməliyik və onlar da mənə təkrar edirdilər: - Görürsən, həmişə tavaları kolbasa, balıqla doludur, yeyib-içirlər. Biz o insanlardan uzaq durmalıyıq - dedilər -. Əmilərim qorxurdu ki, başqa qohumlar məni qitədə anam və atamla birləşməyə razı salacaqlar. Onlara nifrət etmək üçün o qədər çalışırdılar ki, bəzən onlarla rastlaşanda görməmək üçün əllərimi gözlərimin üstünə qoyurdum.

Sentyabr gəldi və mən ikinci sinfə qəbul imtahanlarında iştirak etməli oldum. Əmilərim məni kəndə apardılar, gözətçi ilə məsləhətləşdilər, 2-ci sinifdə oxuyacağım müəllimlə və imtahan komissiyasının müəllimi ilə. Hamısı mənim yüksəlişimi təmin etmək üçün hədiyyə olaraq yumurta gətirdilər. Mənim o adamlarla heç vaxt əlaqəm olmayıb, sinifdə mürəkkəb qabları olan bir neçə iki nəfərlik taxta parta var idi. Mənimlə birlikdə təkmilləşdirmə imtahanı verən başqa qızlar da var idi. Mənə lövhədə toplama və çıxma məsələlərini həll etməyə vadar etdilər. Həm mürəkkəb qabları, həm də yazı lövhəsi mənim üçün tamamilə yeni idi. Qorxudan və utancdan yarpaq kimi titrəyirdim, əməliyyatları necə həll edəcəyimi bilmirdim, çünki Antoniya xala mənə yalnız birdən ona qədər rəqəmləri yazmağı öyrətmişdi. Daha sonra dəftərə bir cümlə, bir az fikir yazmağımı istədilər, amma haradan başlayacağımı bilmədim. Bu qarmaqarışıqlıqlar bitəndən sonra qapıçı məni evə apardı. Xala ondan imtahanın necə

keçdiyini soruşdu və qapıçı cavab verdi ki, o qədər də yaxşı keçməyib, amma son qərar müəllimlərinindir.

Qəribədir ki, nəticə müsbət oldu və mənə ikinci sinfə qəbul etdilər: məktəbə getməyə hazır idim, amma önlük problemi yarandı. Mişel dayı ötən gün dükanə getmişdi və qara parça qalığı almışdı. Antoniya xala bir günün içində mənim üçün formamı tikdirdi. Qovluğu almaq üçün daha çox pul lazım idi. Əmilərimin pulu var idi, amma onlar qənaətlə məşğul idilər, ona görə də o, xəsis əlindən gələni etdi və mənə pəncərə klipi ilə faner qovluq düzəltdi. Mənə qələm də almadılar. Əmim ucuna ucu bərkidilmiş nazik taxta parçası ilə tikdi. İki dəftəri və qələmi əvəz edə bilmədilər və almalı oldular. 1942-ci il oktyabrın 1-də bibim mənə məktəbə müşayiət etdi. Əvvəlcə o, sinifdən kənar olduğum üçün məktəbin tələb etdiyi doğum haqqında şəhadətnaməni istəmək üçün podestaya getdi. Müəllim mənə mehribanlıqla qarşıladı, amma mən ondan qorxdum, bəlkə də atasının makaron fabrikində uşaq ikən baş vermiş qəzaya görə sağ qolunun yerinə rezin protez taxdığı üçün qorxdum. Mənə ön cərgələrdə yer təyin etdilər. Bir il əvvəl mənə görməyən yeni yoldaşlarım mənim varlığımla maraqlanaraq öz aralarında mızıldandılar: - Bu niyə sicca-sicca yaradır? - (Bu arıq qız kimdir?). Çox qorxdum və utandım, ağızımı açma bilmədim və müəllimin sevgi ilə verdiyi suallara belə cavab vermədim.

Mən vəhşi uşaq idim və işə çıxmağa cəsarət etmədim və bir dəfə özümə işdim. Buna görə də evə gələndə bibim mənə döydü, çünki hər halda sabahkı gün qurumayan paltarımı yumalı idi. Günlər keçdi və hər dəfə eyni şey təkrarlandı. Günortadan xəbər tutan müəllim mənə tualetə göndərdi, amma bəzən unudub özümə qaytarırdım. Sınıf yoldaşlarım mənə məhəl qoymur, sanki vəba xəstəliyinə tutulmuş kimi məndən qaçırdılar və mənimlə dostluq etməyə belə cəhd etmirdilər.

Kənddə tanış olduqları üçün bir-birlərini tanıyırdılar, mən isə kənddəki evə çatmaq üçün təxminən bir saat piyada getməli oldum və buna görə də onlarla dostluq etmək imkanım yox idi. Əmilər yalnız bazar günləri dostlarla

görüşmək və onlarla bir şüşə şərab qarşısında bir neçə xoşbəxt saat keçirmək üçün şəhərə gəlirdilər. Amma xala çox vaxt əri üçün iş sifarişləri almaq üçün evdə qalırdı. Altı yaşında uzun, yoxuş qatır yolu ilə getdim. Yulun yarısında müəllimə təklif etmək üçün yarpaqlarla əhatə olunmuş bir dəstə bənövşə götürmək üçün dayandım.

Yorğun halda məktəbə gəldim. Günortadan sonra ağcaqanadların qulaqbatırıcı cızıltısı və qızmar günəşin müşayiəti ilə kəndə qayıtdım, canlı bir ruha rast gəlmədim.

Mən özümü o yuvaya bağladım və xalamın mənə qarşı getdikcə daha sərt olması ilə o sakit atmosferdə özümü fantaziya etmək üçün tək qaldım. Əmi işini bitirdikdən sonra, demək olar ki, həmişə meyxananın yanında dayanır və evə gecə gec, həmişə sərxoş qayıdırdı. Bəzən, həmişəkindən daha çox sərxoş olur, azıb evə dönmürdü. Xalası və bir neçə qonşusu gecə yarısı fənərlərin işığı ilə çayın kənarında onu axtarmağa getdilər. Onun yerə yıxıldığını görəndə onu evə getməyə razı saldılar.

Bu arada məktəbdə yaxşı heç nə edə bilmədim. Birinci rübün sonunda müəllim hesabat vərəqələrini, sonra faşist nişanları ilə və təəssüf ki, bütün qeyri-kafi fənləri ilə payladı: mənim hesabat vərəqəm sinifdə ən kasıb idi. Xalamı ruhlandırmaq üçün ona dedim ki, o biri hesabat vərəqələri də mənim kimidir və xalam az qala yemi götürəcək. Beləliklə, gündən-günə təkbaşına cəsarət qazandım və sinifdə bəzi sinif yoldaşları ilə dostluq etməyə çalışdım. Onlara yaxınlaşmaq istədim, amma bəlkə də onların nəzərində kasıb kənd qızı olduğum üçün məni söhbətlərindən kənarlaşdırdılar.

Üçüncü fəsil - Qum üzərində oyunlar

Castrangia'da tənhalıqda keçirdiyin illərdə vaxt heç vaxt keçmədi, çünki edə biləcəyin yeganə şey bütün gün quşların civiltısına və yayda sirokko dənizdən içəri girdiyi zaman ağcaqanadların qulaq asmaq üçün civiltısına qulaq asmaq idi. dərənin ziqzaq cığırı boyunca və vadini yandırdı. Kənd heyvanları mənim dostlarım idi. Ona görə də vaxtımı fantaziyalarla keçirdim. Göyün fonunda və ya ağacların budaqları arasında mənə görünən fiqurlardan başlayaraq öz dünyamı qurdum: danışan vəhşi heyvanlar, Baş Qoruyucu qayanın kənarında düzöldüyüm cəngavərlər, sonra da sehri gücləri Mən onları yıxdım, qorxu ilə məhv etdiklərini seyr etdim. Sonra mən Qayanı birdən dağdan ayrılan və yüksək uçaraq bütün kəndə dəhşət yayan əjdahaya çevirdim. Uçan qayıqlara çevrilən buludları dəyişdirdim və anam və bacılarımın məni gözlədiyi uzaq dənizdən o tərəfə getməyi düşünərək səmada səyahət etdim. Çayın suyundan çıxan və nəhəng heyvanlara çevrilənə qədər şişən xərçənglər, çayda irəlilədikcə bitkiləri belə kökündən qopardılar.

Hərdən xalam Antonianın xoşagəlməz sifətini xatırlayırdım. O məni sevmirdi, o məni sevmirdi, mən də ona nifrət edirdim: anam məni bacısına əmanət etmişdi, amma o da söz vermişdi ki, bir gün gəlib məni alacaq: ona görə də tez-tez ağaclara dırmaşırdım. atamla ağ atın belində gəldiyini

görmək ümidi ilə üfüqdə göz gəzdirdi. Yaxınlıqdakı San Basilio və Vallancazza kəndlərində kişilərin hamısı getmişdi. Yalnız qadınlar, uşaqlar və bir neçə qoca qalmışdı. Onlar həyatın güclə toxunduğu səssiz kəndlər idi. Zaman dayanmışdı və insanlar inanırdılar ki, hər şey dəyişəcək, bir gün, müharibə başa çatdıqdan sonra sivilizasiya öz zəfərlə o dağınıq, ölü və sarsılmış evlər dəstəsinə daxil olacaq. Çox istərdim ki, dostlarım olsun, tək və tərk edilmiş olmadığımı, müdafiə oluna bilsəm, bu və ya digər insanın evinə sığına biləcəyimi bilək. Ailəsiz olduğumu, valideynlərimin o ucsuz-bucaqsız maviliyin o tayında dənizin o biri sahilində uzaqda olduğunu, mənimlə onlar arasında uca və keçilməz dağ kimi olduğunu deməyə belə haqqım yox idi. Əvəzində mənə pis rəftar edən bibimlə yaşamağa məcbur oldum. Mən fikirləşəndə və onun göründüyünü görəndə o gur və qəddar səsi ilə məni qıcıqlandırdı. Qışqırmaq, qışqırmaq, təhqir etmək və təhqir etmək üçün hazırlanmış bir səs.

Hətta heyvanlar da onun səmindən qorxurdular. O, yalnız əri ilə birlikdə gerbini aşağı saldı və səsinin həcmi tamamilə dəyişərək qoyun mələyə çevrildi. Xalam düşünürdü ki, balaca qızcıqaz ətrafda baş verənləri dərk etmək iqtidarında deyil. Nəinki hər şeyi başa düşdüm, üstəlik, susmadım, passiv qalmadım. Bu, daimi döyüş idi. Sonsuz və yorucu bir mübarizə. Hərdən mən gələcək haqqında düşünürdüm: o qoca və çarəsiz idi, mən gənc və güclü idim, amma hər şeyə baxmayaraq, ona pis rəftar etməzdim, bu mənim təbiətimə uyğun deyildi.

Hərdən çaya yaxınlaşırıdım ki, orada paltar yumağa, yumağa gedən adamları görürdüm, yəni, yorğan-döşək yuyur, əvvəlcə hər şeyi külə batırırdılar. Yaxud qırxım bitəndən sonra qoyun yununu yumağa gəlib günəşdə qurudub ağardıb çarpayıların döşəklərinə doldurdular. Sahildə daşların arasında qalan lopaları yığmağa getdim və onlara cır-cındır gəlinciyi geyindirdim. Nə edəcəyimi bilməyəndə çayın qırağındakı daşları qaldırmağa başladım ki, xərcəngkimi axtarıram, caynaqları barmaqlarımı çimdikləməsin deyə, barmaqlarımla başımın üstündə məharətlə onları

qarmaqlayırdım. Onları evə apardım və axşam bibim ocaq yandıranda qovurdum və yedim: mənim üçün xüsusi bir şam yeməyi idi. Bəzən xərçəngin əvəzinə daş qaldırılan kimi kiçik qorxudan qurbağalar şaquli sıçrayışla yuxarıya doğru atılır, məni qorxudan tullanırdı. Düşündüm ki, onlar mənim oyun yoldaşlarımdır və bəzən onları bütün gecəni qaranlıqda tək qoyaraq getdiyimə görə peşman olurdum. Axşam evə qayıtmalı olanda vadidə yaranan əks-sədadən istifadə edərək ucadan Mişel dayıya zəng etdim. Bəzən yayda vadinin yuxarısında bir evdə yaşayan Skardino ailəsi olanda mən onlara baş çəkməyə gedirdim. Qardaşların ən kiçiyi olan Mimma ilə oynadım.

Goofy kuklalar üçün stul və stollar tikirdi. Bir neçə saati şirkətdə keçirmək necə də gözəl idi. Səhər çayın o tayına süd gətirməyə gedəndə məni çağırdılar. Doldurmaq üçün vedrələri var idi, "Concettina" onu sağdığını görməkdən məmnun idi. İneklərin sahibi Micca a Cappellea mənə yazığı gəldi və mənə yarım stəkan təklif etdi. Xalamın evində ildə iki dəfə süd gördük: o, peçenye hazırlayanda və Pasxada rəngli üzüklü yumurta ilə göyərçinlər hazırlayanda. Süd qaynayanda onun son zerresini süzdüm. Bağ evinin otağında əmi çarpayısı var idi, əgər çarpayı demək olarsa, taxtaları iki dəmir estakadaya saman döşəklə qoyulmuşdu, çünki at tükünü Novarada qoymuşdular. Üstündə yalnız köhnə hərbi yorğan, yağlı və köhnəlmiş saman döşəkdə yatmalı idim. Gündüzlər də külotsuz geyindiyim kətan köynəklə yatağa getdim. Hər gecə çəkdiyim soyuğu təsvir etmək mümkün deyil. Yağış yağanda damdan sızan suyu toplamaq üçün qablar qoyulmalı idi. Gecələr işəmək lazım olsa, evdən çıxıb pilləkənin yanında etməli idim. Niyə yuxu gördüyümü başa düşməsəydim və bunu saman döşəkdə edirdimsə, səhərlər mən də çox döyərdim. Antoniya xala da gün ərzində istifadə etdiyi eyni köynəyi geyinib yuxuya getdi, Mişel dayı isə anası kimi qıvrıldı.

Yatma mərasimi adi ritual üzrə baş tutdu: əvvəlcə mən yatdım, sonra növbə bibimə çatdı, sonra dayım zolaqlı kətan şalvarını və alt paltarını çıxartdı. Gündüz geyindiği kifayət qədər boş köynəklə çarpayıya tərəf getdi

və divara söykənən stolun üstündəki neft lampasını söndürdü. Mən dəcəllik elədim, elə bil baxmıram və baxdım: alovu söndürmək üçün əyiləndə onun siluetinin çin kölgəsi kimi divara asılmış din-donu ilə uzandığını gördüm. - Oh, nə gözəldir! – dedi, çünki içdiyi bütün şərab onu elə qızdırmışdı. Onların çarpayısının yanında iki qapaq, yəni quru əncir saxladıqları iki böyük qamış səbəti var idi. Üzərlərini çirkli və yağlı cır-cındırla örtülər, üstündə isə dayının təmiz alt paltarları vardı. Yatağımın yanındakı qutuda çörək və qışda məktəbə gedəndə başıma bağladıqları şərfi, alt paltarımı və bibimin paltarını saxlayırdılar. Mən onlardan yalnız bazar günləri Novarada kütləvi tədbirə gedəndə istifadə edirdim. Əmilərim dedilər ki, biz bunları kənddə geyinməməliyik, çünki boş yerə geyəcəyik.

Yanvarda donuzu öldürdülər. Bir az kolbasa hazırladılar, piyi duzladılar. Qaynadılmış ayaqlar donuz yağına batırılmış terakota qazanda saxlanılırdı. Onlar adətən may ayında təzə lobya ilə yeyilirdi, çünki ənənəvi olaraq əvvəllər yeyilə bilməzdi. Bir dəfə aprel idi, çox ac olduğumdan, çörəklə nə yeyəcəyimi bilmədiyim üçün xalamdan soruşdum. Xalam qışqırmağa başladı ki, mən dəli olmuşam. Bir gün məktəbdən qayıdarkən qatır yolunda Ofeliya ilə bacısı ilə qarşılaşdım. Onlar analarını itirmiş və ataları ilə birlikdə Fransadan qayıtmışdılar.

Onlar məndən qat-qat solğun idilər, onlara yazığım gəlib dedim ki, mənim yaşadığım yerdən girin, bu vaxt bibim su götürür, təndirdə yemək var, götürün, yemək verin, amma Heç kimə heç nə demə.- Onlar mənə təşəkkür etdilər və aclıqdan çəkinmədən məsləhətlərimə əməl etdilər. May ayında əmilər lobya bişirəndən sonra donuz ayağını götürməyə getdilər və bunun əvəzinə yalnız piyi olan qazanı tapdılar: təbii ki, mən olduğumu düşünərək, mənə pul ödəmək üçün günlərlə hirsləndilər. O zaman mən çox qürur duyurdum, çünki ilk dəfə idi ki, onların xəsisliyinə qarşı böyük bir döyüşdə qalib gəlmişəm. Gigiyena qaydalarına riayət edilmədiyinə görə, evin hər yerində birələr narahat olmadan hökm sürürdü. Gecə boynumdan sancırdılar, bibim qanıma udmasın deyə hər axşam zeytun yağı ilə

yağlayırdı. Səhər boynum boyanmış kimi görünürdü. Xalam kimi mənim də başımı yumağa öyrəşmədiyim üçün bitlər var idi. Digər tərəfdən, bibim saçlarımı buruqlayır, su və şəkərlə yağlayırdı ki, düz olsun.

Sınıf yoldaşlarım isə həmişə təmiz olublar. Onların ən kasıbı belə mənim qədər çirkin deyildi. Müəllim də məni hamıdan uzaqlaşdıraraq son parta qədər marginallaşma işinə töhfə verdi. Bədənim təsvirolunmaz dərəcədə çirklənmişdi. İldə bir dəfə, şəhərin ən vacib festivalı olan Ferraqosto festivalında məni çayda yuyardılar. Bir dəfə anamı düşünərkən yeddi yaşım var idi, manqalın qaynayan külünün içinə düşdüm. Sağ əlimi yandırdım, xalam məni həkimə aparmadı, hər gün otlarla müalicə etdi. İki göyərçin yumurtasına bənzəyən iki qabarcığım var idi, ağrıdan qışqırdım, amma o, heç yerindən tərpənmədi. Sanki siçanlar məni dişləyirdi.

Bir neçə aydan sonra möcüzəvi şəkildə sağaldım və məndə hələ də onun əlamətləri var. Məktəb vaxtı, bir bazar günü balkonda olarkən aşağı enən balaca bir qız məndən soruşdu ki, onunla Miss Vinçenzinanın katexizm dərsinə getmək istərdimmi? Bunun nə olduğunu bilmirdim, çünki xalam məni yalnız ən mühüm bayramlarda məclislərə aparırdı, kilsəyə getməyin nə demək olduğunu başa düşmürdüm. Evimizlə üzbəüz bir keşiş, Ata Buemi yaşayırdı, amma mən onunla çox az görüşdüm və könülsüz baxdım. Xalam ürəyim bulanaraq mənə təkrar etdi: “Əgər onunla danışsan, o keşiş dilini kəsər”. Lakin mən xahiş etdim və gözlənilmədən katexizm dərsləri keçmək üçün icazə aldım. Həmin mühitdə dərhal özümü rahat hiss etdim. Gənc xanım mənə kitabça və qəzet verdi. İsa haqqında eşidəndə hədsiz sevinc hiss etdim. Bir gün o, mənə dedi ki, məni İlk Birliyimə hazırlayacaq. Evdə bu haqda danışdım və mənə dedilər ki, hələ çox gəncəm. Mən yalandan cavab verdim ki, qrupdakı bütün qızlar bunu edərdi. Əslində onlar artıq təsdiqlənmişdi, lakin gənc xanımla mən razılaşdıq və San Nicola keşişi ilə tarixi təyin etdik: Korpus Kristi günü.

Ağ paltarın problemi yarandı, amma kimsə xalaya xəbər verdi ki, rahibələr onu icarəyə götürürlər. Çoxdan gözlənilən gün gəldi: səhər o, məni kilsə

orucuna müşayiət etdi. O, başqa qızların orada olduğunu düşünürdü, çünki o, heç vaxt katexik xanımla əlaqə saxlamağa təşəbbüs göstərməyib. O, tək olduğumu anlayıb məni təhqir etdi: “Yalançı, kobud”. Mənim müəllimim də həmin səhər başqa insanlarla birlikdə məclisdə idi. Orada olan bəzi qadınlar onu sakitləşdiriblər. Kahin gəlib əlimdən tutdu və etiraf etmək üçün məni müqəddəsliyə apardı. Mənə əvvəllər eşitmədiyim gözəl sözlər söylədi. Özümü Cənnətə uçan kimi hiss etdim və öz-özümə dedim: “Kahinlərin dil kəsməsi düz deyil, əksinə, balaca qızın əzabını başa düşməyi bilirlər”. İmkanım olsaydı sevincdən onu qucaqlayıb öpərdim.

O, məni tövbə olaraq beş Merisə salam deməyə məcbur etdi və mən yerimə qayıtdım. Xala dərhal məndən soruşdu ki, kahinə bu qədər uzun müddət orada qalmağımı söylədim və dedim: - Gənc xanım mənə etirafın gizli olduğunu öyrətdi -. - Bəli, amma ilk dəfə mənə deməlisən - harpi təkid etdi. Heç bir şəkildə. Kütləvi mərasim, camaat oldu və yolda məni məcbur etdilər ki, əmimin əlini öpüm: “Xahiş edirəm, mənə xeyir-dua ver”. Babamla başladım, həmişə eyni ifadə, sonra bütün qohumları gəzdim. Qaetana xala mənə bir kitabça verdi. Mən ac idim, amma heç kim mənə yemək təklif etmədi. Adətən, mərasim başa çatdıqdan sonra, peçenyə ilə qranit almaq üçün bara getmək adət idi, lakin onları qənaət etmək üçün maniya məğlub etdi: günorta bir boşqab makaron yedik və günortadan sonra fotoqrafın yanına getdik, çünki qohumları ananın şəklini göndərməyi təklif etdilər.

İkinci sinfi bitirmişdim və çox aşağı qiymətlərlə keçdim. Həmin il bütün yayı kənddə qalmalı olduq. Etiraz etdim: - Heç olmasa bazar günləri məclisə gedib tək olan babamı ziyarət etməliyəm. O, çox yaxşı insan idi, astma xəstəliyindən əziyyət çəkirdi. Qızı qismən səhlənkarlıqdan, qismən də həmişə qonşulara, qohumlara, qayınataya hirslənən əri tərəfindən şərtləndirildiyi üçün ona etinasızlıq edib.

Çamaşırları yumağa götürdüm və Michelillodan xəlvəti xalamın yanına apardım, əks halda problem olardı. O, hətta atasına məhəbbət də hiss etmirdi: bir gün onun ögey bacılarından biri Castrangiyaya onun öldüyünü söyləmək üçün gəldi. "Əgər getməsən, səni götürəndən vuracağam" dedi.

Kənddə ziyafət olanda musiqi qrupunun üzvlərinə xüsusi konsistensiyasına görə belə adlandırılan "pezzo duro" dondurmasını təklif edirdilər. Mişel əmi, bunu bəyənmediyi üçün, yoxsa qeyri-adi bir səxavət jestinə sövq edildiyi üçün, mənim yanımdan keçəni görüb məni çağırırdı: "Konsetina, gəl dondurmanı al". Və beləliklə, nadir hallarda yaxşı bir şeydən həzz almaq fürsətindən istifadə etdim.

Bir müddət əvvəl Bacenodan olan doktor Kosentino yaddaşımda itmiş bir detalı xatırlatdı. Qrup şəhərin küçələrində oynayarkən, uşaqlar parada

qatılmağa çalışdılar. Amma onların mövcudluğuna haqq qazandırmaq üçün bir üzvü “tanımaq” lazım idi. Bunu sübut etmək üçün əli pencəyinin cibində idi. İbtidai sinif müəlliminin oğlu və atasız Cianni Cosentino əlini dəstə başçısının cibində saxlayarkən mən bu şəkildə əmim Mişelin arxasınca getdim.

Müharibənin ortasında Novarada bəzi bombalar düşməyə başladı. Hamı qaçdı və bəzi tanışlar bizimlə Castrangia'ya sığındılar. Mənim üçün bu bir partiya idi, çünki şirkətdə ola bilərdim. Ara-sıra qəlpələrin fiti eşidilirdi. Orlando xəmir sexinin sahibinin oğlunun bomba ilə parçalanması ilə bağlı faciəvi xəbər də gəldi. Domodossolada dördüncü dəfə hamilə olan ana Roza və Antonietta ilə tək qalıb. Atam Bersagliere olmaq üçün Siciliyaya geri çağırılmışdı. Ayrıldıqdan bir neçə ay sonra o, anasının Emma adlı kiçik bir qız uşağı dünyaya gətirdiyini və dörd uşağı ilə azad olacağı gözlənilirdiyi üçün evə qayıtmaq imkanının olduğunu öyrəndi.

Təəssüf ki, Domodossola gələndə o, acı bir sürprizlə qarşılaşdı: Emma 12 gündən sonra yaşamağı dayandırmışdı. İki gündən sonra cəbhəyə qayıtmalı oldu. Bir neçə ay sonra - 8 sentyabrdan sonra qeyri-müəyyənlik və qeyri-sabitlik dövrü idi - o, hərbi xidmətdən qaçmağı bacardı və anasına qoşulmaq üçün müharibənin bitməsinə gözləmək üçün Novaraya qayıtdı. Kiçik bir çəkmə dükanı açdı. Hər gün onu görməyə gedirdim. Yaşıma görə utancaq, lakin fərasətli, məndə belə bir intuisiya var idi ki, atam evli qadınla, amma hərbi əri ilə yatacaq. Bir gün Bertolami meydanında yoxuş küçədəki kassaya girdim. Qonşu mağazadan olan adam atamla söhbət edirdi. Anama xəyanət edən atamın gözlərini çıxarmaq üçün şəhadət və orta barmaqlarımla vurdum. Qonşu məni saxlaya bildi, atam gülümsəyərək “öz işinə bax” dedi. 44-cü ildə onun kimi buruq saçlı, qarasaçlı bir oğlan doğuldu...

Badiavecchia'da ata tərəfdən babası mədə xərçəngi ilə xəstələndi. Mən xalamdan icazə aldım ki, gedib onunla görüşüm. Mən tez-tez Castrangia-dan enir və çay boyunca uzanırdım. Onu yataqda, dinc xatırlayıram. Nənə

hələ də dükanla məşğul idi və ona az vaxt ayıra bilirdi. O, milçəkləri qovmaq üçün onun əlinə bir zeytun budağı qoydu, amma o, pisləşdi və daha gücü çatmadı və mən onları ondan uzaqlaşdırdım. 2 noyabr 1944-cü ildə 66 yaşında Cənnətə uçdu. Atam hələ Siciliyada idi. Dəfn mərasimində əmiləri də iştirak edib.

Hərdən anamdan məktublar alırdım. 45-ci ildə atam Domodossola qayıtdı və 46-cı ildə qardaşım Cüzeppe dünyaya gəldi.

Dördüncü fəsil - Yağ, hörümçək torları və pis göz

Bütün dünyada müharibə gedirdi, ünsiyyət çətin idi və biz artıq Anadan xəbər tutmurduq. Xoşbəxtlikdən atam Bersaglieri Korpusunda Siciliyaya geri çağırılmışdı və bir neçə günlük azadlığı olanda məni ziyarətə gəldi. Müharibə olduğu üçün kənddə çoxlu insan var idi. Köçkünlər adətən on beş gün qalırdılar, lakin sonra şəhər bombalanmaq təhlükəsi ilə üz-üzə idi və onlar ilboyu kənddə qalmağa üstünlük verirdilər.

Hərdən o adamlara sığınırıdım. Dörd uşaqly bir ailə var idi ki, yemək çatışmazlığına baxmayaraq, həmişə əhval-ruhiyyəsi yüksək idi. Bu qədər quru ənciri olan, heç kimə verməmiş əmilərin hərslilyini gördüm: gözəl bir ovuc götürüb xəlvətçə gətirdim. Səhər yeməyinə verdikləri paxlaların bir hissəsini onlar üçün saxladım. Hətta bərk çörək: bibim məktəbə getməzdən əvvəl cibimə qoyduğu bir dilimlə o uşaqlarla bölüşdüm və əvəzində mənə yazmaq üçün kağız verdilər, məni yelləncəkdə oynatdırdılar, onlardan biri oyuncaqlar, stul və mənə və kiçik bacısına verdiyi kuklalar üçün çarpayılar, böyük bacısı isə bizim üçün cır-cındır gəlinciklər düzəltdi.

Bəzən elə olurdu ki, çaya endim, ətrafdakı qadınlar paltarlarını küllə yumağa getdilər və orada dayanıb iki böyük daşla yuxarı qaldırılmış qabda suyu qızdırmaq üçün yandırılan oda heyrətlə baxırdım.. Mən xalamın bu əməliyyatları etdiyini görməmişəm. Yağly və çox çirkli paltarlarını üzə

çıxarmamaq üçün demək olar ki, heç vaxt yuyunmur və ya heç kim olmayanda çaya gedirdi.

Başqa vaxt evdə toxunan kətanları iki-üç gün daşların üzərinə səpən qadınları müşahidə etmişəm. Onu isladıb qızmar günəşin altında ağarana qədər qurutdular. Xalam məni həmişə evə çağırırdı, amma özümü eşitməmiş kimi göstərirdim. Müharibə zamanı gəlini də Turindən kiçik bir qızla qayıtmışdı. Ögey oğlu Salvatoreyə hörmət etdiyi üçün ona kraliça kimi yanaşırdılar. Həmin müddət ərzində onlar kənddə qaldılar və xala xoş təəssürat yaratmaq üçün ətirli sabun, kətan dəsmal, qab-quruyan maşın, süfrə və salfetlər götürdü. Əvəzində məni nökrər kimi qarşıladılar, tapşırığı yerinə yetirməyə və bulaqdan su gətirməyə göndərdilər, çünki qonaq göndərmək biabırçılıq idi.

Milad gəldi və şimal adətinə görə, səhər gəlinə Körpə İsadən qızına gözəl bir hədiyyə verildi: kukla üçün gözəl bir qab və nəlbəki dəsti. Mən onun üçün xoşbəxt idim, amma eyni zamanda hirslənirdim, çünki belə şeylər mənim başıma heç vaxt gəlməmişdi. Mən getdikcə zəifləyirdim. Üzüm var idi, amma onları yemək vay: şərab üçün onları sıxmaq lazım idi. Yalnız qonşulardan oğurlananı yeyə bilərdin. Fındıq toplandı amma satmaq üçün. Meşədəki dələlər kimi gizlicə yedim. Əmilərim yalnız Milad və Pasxa bayramlarında peçenyə hazırlamaq üçün süd alırdılar və mən onu qaynayan zaman bir çay qaşığı ilə süzdüm. Xalam mənim üçün nadir hallarda qızardılmış yumurta hazırladı. Tez-tez ümid edirdim ki, o, mənim üçün qızardacaq: - Gəlin onu bir kənara qoyaq ki, bir az olanda və yumurtlama keçəndə (o, Messinalı bir gənc idi, kəndləri gəzib yumurta yığıb təzə kimi aparırdı) onları satıb pul ala bilər -. İki ay yumurta yığıb, sonra da satırdı.

Yumurtaları alan Messina əhalisinin, yəqin ki, əllərində cücə olub. Əncirləri qurtumlamaq lazım idi, yalnız bir neçəsini yemək olardı, qalanları isə satmaq və ya qış üçün saxlamaq üçün günəşdə qurumağa buraxılırdı. Oktyabr ayında axşam saatlarında gözəl şabalıdlar hazırlanırdı. Əgər qabığı soyulmuş qalsaydı, əmim onları kiçik otaqda stolun üstünə (boşqaba yox,

çıraqdan damcılanan yağla yağlanmış döşəkə) və səhər oyananda qoyub gedirdi. dörd işə getmək üçün məni yuxudan oyadır və şabalıdları mənə uzadıb deyirdi: “Səhər yeməyin var”. Mən onlara tabe oldum və aclıqdan yedim, amma yağ kimi dad verdilər və istər-istəməz qarnıma ağrı verdilər. Dayı lovğalanaraq dedi: - Mən qardaşım qızı sevirəm, hətta gecə gec olanda ona şabalıd da hazırlayıram -. Əslində əmimin gözlərində nifrət vardı. Bəzən hirsələnəndə sarı, odlu qırmızı olurdular: kiçik də olsa, o gözlər onun üzünə zəbt edirdi. Onlar kiçik və dərin, dar dəliklərə bənzəyirdilər, içindən nifrət tökülürdü. Bu vaxt dizenteriya və qurdlar qalib gəldi. Hərdən bibim mənə bir çay qaşığı yağ verirdi. Bu, qurdları uzaqlaşdırır, o, özünü inandırmaq üçün mızıldandı... sonra “priçentu” ilə başladı: - Mazzai un vermu gruossu quennu ia pagana, ua u mazzu chi sugnu bütün xristian. Və ya bazar ertəsi eşidirsən, ya çərşənbə axşamı eşidirsən, ya da çərşənbə günü eşidirsən, ya da cümə axşamı eşidirsən, ya da Vinardidə eşidirsən, ya da şənbə günü eşidirsən, Pasxa bayramının matteia du jurnu u Viermu stududu a tierra casca.-

(Mən bütperəst olanda yağ qurdunu öldürdüm, indi də onu xristian olaraq öldürürəm. Müqəddəs bazar ertəsi, müqəddəs çərşənbə axşamı, müqəddəs çərşənbə, müqəddəs cümə axşamı, mübarək cümə, müqəddəs şənbə günü, Pasxa günü səhər. çəşmiş qurd yerə düşür).

Necə sağ qaldığımı bilmirəm.

Burada mötərizə açıyıq.

Uzun illər keçdi və mədəm ağrıyırdı. Bir otaq ölçüsündə aparatlarla rentgen çəkməyə getdim. Mənə bir az ağ papa verdilər ki, məndə xora varmı? Təəssüf ki, heç nə görünmədi. Rentgenoloq bunun gastrit olduğunu dedi və ağrıları azaltmaq üçün mənə palliativ dərmanlar verdi. Elə bir yerə gəldim ki, bir qaşığı suyu mədəmə qoya bilmədim. Təxminən əlli yaşım var idi. Armandonun Piacenzadan olan dostu Paolo məni mütəxəssisə aparmağı

təklif etdi. Doktor Mazzeonun yanına da gəldi. Qastrokopiya aləti boğazdan o tərəfə daxil ola bilmədi. "Mən bu qadını necə xilas edəcəyimi bilmirəm" dedi həkim, "pilor bağlanıb". Qastrokopiya edilənlərin hamısı otağı öz ayaqları üzərində tərk etdilər. Mən IV ilə xərəyə. Həkim mənə iki ay güclü dərman yazdı. Mən qayıdanda alət hələ də keçmədi. Üç aylıq daha güclü müalicə.

İlk baxışdan beş ay sonra alət piloru yarmağa başladı. "Möcüzə!" Doktor Mazzeo dedi. Boru çıxarıldıqdan sonra onun anadangəlmə və ya səbəb olub olmadığını anlamaq üçün mənə çoxlu suallar verdi. Ağlamağa başladım: "Bəlkə də Zizinin mənə hərdən qurdlar üçün verdiyi yağdı". Həkim əllərini saçlarına qoydu: "Yağ? Və sən hələ də sağsan!". Müalicəni davam etdirərək, bəzən gastrokopiyanı təkrarlayırdım.

Həyatımı xilas edən Doktor Mazzeonun sayəsində illər sonra mən yeməkdən yalnız bir az qoruyucu dərmanla ləzzət ala bilirdim.

Balkondan kimsə onu çağıranda bibisi başını fırladı. Daha sonra ona acqarına kiçik bir stəkan ferrokini qəbul etməyi məsləhət gördülər. Ərini almağa razı saldı və səhər mənə də bir stəkan verdi.

Üstəlik, o evdə xurafat da hökm sürürdü. Əmisi həmişə içdiyi şərəbdən başı ağrıyırdı, amma ona görə səbəb kiminsə bəd nəzəri idi. Arvad onu qovmalı oldu: bir boşqab su ilə götürdü, içinə bir az duz və bir damla yağ tökdü və sonra baş ağrısı üçün prichentu ilə başladı: - Oglu biridittu, oglu santissimu, gəl bu evə və qov. morocchiu, oglu biriditto, çıx get bu məmmuccanı qov... (Yağ mübarək, ən müqəddəs yağ, bu evə gir və bu bədxah gözü, mübarək yağ, güclən və bu şeytani qov...).

Bu mübarək yağ ləpəsi, onların inancına görə, pis göz genişləndi. Az sonra otağın dörd bir tərəfinə su səpildi və başı ağrısı keçdi.

Yaraları sağaltmaq üçün hörümçək toru yağla, kiçik bir ət parçası ilə bulyon hazırlanırdı. Bu dəhşətli qarışıq, dedilər, məsum idi! Səhər mənə maqneziyalı bir stəkan su verdilər. Bir müddət sonra titrəyə-titrəyə özümü azad etmək üçün soyuğa çıxmalı oldum. Sağaldığım zaman mənə sehrbazlıq edən qadının yanına göndərdilər: o, mənə iplə başdan ayağa, üfüqi qollarımı isə eyni ilə ölçdü. Əgər bir parça əskik olsaydı, o il üçün ölümün qarşısını alırdı.

Əmilərin özlərinə görə Allaha, müqəddəslərə, Madonnaya imanları olsa belə. Hər il sentyabrın 8-də onlar Tindariyə, şəhərdən təxminən qırx kilometr aralıda Qara Madonnaya həsr olunmuş ziyarətgaha gedirdilər. Artıq beş yaşımdan bu tövbəni etməli oldum.

Tindari ziyarətgahının ziyarəti münasibəti ilə bir gün əvvəl xala cırcırdırdan cappini (başmaq) düzəltdi. Dayı vaxtında ova çıxıb evə bir-iki vəhşi dovşan gətirirdi ki, bişirsin. Xala xoş təəssürat yaratmaq üçün badımcan dolması da hazırlamışdı. Güzgüyə baxıb üzünü parça ilə təmizlədi. O vaxtlar “Zaza haradadır, gözəlim” mahnısı dəbdə idi və mən ona “zizi” deməyi vermiş etmişəm.

Sübhə çatmaq üçün axşam saat on bir radələrində Tindariyə yola düşdük. Kövrəkliyimdən yorğun və taqətdən düşərək, dəfələrlə təzə su istədim, amma bütün yorğun insanlar kimi tövlələrdən almadılar: kilsənin yaxınlığında yerləşən, qaynar suyun axdığı yeganə fəvvarənin yanında növbə çəkdi. İstini sakitləşdirməyə kömək etmədi. Ənənəyə görə, noxud, lobyə və canellini aldılar, sonra ibadətə getdilər, Madinuzza dualarını etdilər və yola çıxanda həmkəndliləri ilə, ata tərəfdən qohumlarımla görüşdülər. Günorta ətrafdakı zeytun ağaclarının altına yeməyə getdik. Çox yorğun olduğum üçün ayıbdır, o gün əslində dostların qarşısında xoş təəssürat yaratmaq üçün həmişə iştahaaçan yeməklər olurdu. Nahara sobada bişmiş vəhşi dovşan, əmi həmişə bir neçə axşam əvvəl ova getdi, doldurulmuş badımcan və bibər, üzüm və evdə hazırlanmış peçenyə. Evə qayıtmaq üçün dostlar bir nəqliyyat vasitəsi götürdülər: maşın və ya at arabaları. Baxdım,

artıq piyada qayıtmaqdan imtina etdim. Bir dayım olsaydı, mən ata minməyə gücüm çatardım, yoxsa ağırlı idi.

Beşinci fəsil - Bayquşlar

Yenə də din mövzusunda, əmim bir qardaşlıq üzvü olduğundan, San Giorgio kilsəsində Palm Bazar günü etiraf etmək və ünsiyyət qurmaq öhdəliyi var idi. Mərasim səhər saat 5-də baş tutdu, keşiş əvvəlcə kilsədə bütün kişiləri etiraf etdi, sonra qadınlar üçün konfessiyaya tərəf getdi.

Növbə böyük qara şal geyinmiş bibisinə çatanda o, paltarı mümkün qədər örtmək üçün barmaqlıqlara yaxınlaşdırdı: elə bil, çobanyastığı inhalyasiyaları qəbul etməli oldu. O, etiraf etdi və sonra: - İndi növbə səndədir, - dedi mənə. İl ərzində etiraf etmək istəsəm də, bacarmadım. Xalam məni danladı: “Rəbbi ələ salma, ildə bir dəfə bəs edər, yoxsa ev sahibi olmağa layiq deyilsən, çünki gözünlə də günah işlədə bilərsən”.

Saat doqquz ətrafında Müqəddəs Kütləvi, birlik və dərhal ev. Həmişəki kimi bayağı səbəblərdən dayısı söyüş söyməyə başladı və əsəbi öskürək tutdu. Tərifli mümkün olmayan səhnələr baş verdi: əgər o gün nədənsə kiməsə lazım olsa, tüpürə bilməzdilər, əks halda Rəbbi ağızlarından atardılar. Əgər bədbəxtlikdən baş versəydi, küpün qapağını götürər, içinə tüpürür və mayeni yenidən su və şəkərlə içərdi. Müqəddəs Həftədə insanlar rahibin axşam moizələrində iştirak etmək üçün gecələr belə şəhərdə qalırdılar. Cümə axşamı günü kolomb, su ilə qaynadılmış bərk qaynadılmış yumurta ilə müxtəlif formalarda biskvit xəmiri və zəhərli boyayıcı tərkib hissəsi olan anella hazırlanmışdır. Yaxşı Cümə günü oruc tutan səhər biz buğda cücərtilləri ilə bəzədilmiş bütün kilsələri ziyarət etdik, sonra bütün il üçün rifahı təmin edən üç nəvə yarpaqlarını (güclü ətirli dərman bitkisi) udduq.

Çarmıxa çəkilmiş İsanı incitməmək üçün gün ərzində işləmək lazım deyildi, tixsəniz iynə sancacaq, görsəniz bədəninizə zərər vermə riski var və s. O gün üçün, nə etdimsə, vurulmadım, yoxsa İsa ağlayardı. Şənbə günü saat on birdə Sülh və Dirilmə Kütləsi var idi. Bütün uşaqlar kahinin xeyir-duasını almaq üçün göyərçinlər gətirdilər və sonra onu yedilər. Mən bu məmnuniyyəti heç vaxt götürə bilməmişəm, çünki Pasxadan sonra çərşənbə axşamı təşkil edilən məktəb səfəri üçün göyərçinimi iki yumurta ilə xilas etməli oldum. Müəllimə yumurta təklif etməli oldum. Pasxa günü çox xərclənmək üçün mənə kral makaronundan hazırlanmış bir balaca quzu, ən kiçiyi aldılar. Dayı o qədər xəsis idi ki, odun üstündə əmələ gələn tavadakı hislə ayaqqabılarına parıldadı. Xalam bilsəydi ki, bir işi bitirir və pulunu verirlər, mənə məsləhət görürdü ki, əmidən soruş, pulu gətiribmi?

O, və mən az qala iki kiçik qul kimi ona pərəstiş etmək məcburiyyətində qaldıq, o qədər ki, o, hərəkətə keçdi və ona on lirə, mənə beş lirə verdi. Mən pulumu xərcləyə bilmədim, çünki o, donuz bankı üçün nəzərdə tutulmuşdu. Bir dəfə bibimə dedim ki, lotereya oynamaq istəyirəm. Qalib olacağına ümid etdiyi üçün razılaşdı. Mənimki yalan idi. Əslində, özümü sinif yoldaşlarımla müqayisədə geyinməkdə zəif hiss edirdim: onların ətəkləri var idi, amma bibim onları bəyənmədi və mən tam paltar geyinməyə məcbur oldum. Hamısı ağ, qəhvəyi və ya mavi dizə qədər pambıq corab geyinirdi, mən onun narıncıdan tikdiyi corablarla kifayətlənməli oldum, digərlərindən daha ucuz olan rəng. Onları elastik bir bantla dəstəklənən dizdən yuxarı geyindim, amma ən böyük problem, ayaq olmadan ayaq biləyinə qədər uzanmaları idi. Üstündə manşetləri olan bir cüt qısa corab geyindim. Artıq kifayət qədər marginallaşmışdım və mən də geyimlərimlə seçilməli idim. Beş lirə ilə səhərlər dərse girməzdən əvvəl geyinəcəyim daha yaxşı bir cüt corab almağı planlaşdırmışdım. Həmin gün mağaza bağlanmışdı. Xalam tapacaqdı deyə pulla evə gedə bilmədim. Onları qatır yolu boyunca daşın altında gizlətməyi düşündüm. Gecə yağış yağdı və onlar kağızdan düzəldildiyi üçün tamamilə dağıldılar, səhəri gün onları götürməyə gedəndə anladım.

On beş gün keçdi və bibim məndən lotereyada udub-udmadığımı soruşdu. Onda da dürüst olmadım və hə dedim. O pul heç gəlmədi. Müqəddəs Cümə günü, Kədər Xanımımızın şərəfinə keçirilən yürüş zamanı müəllimlə görüşərkən ondan izahat istədi. Utanmaqdan ölürdüm. Təbii ki, o, hər şeydən xəbərsiz idi, ona görə də bibimin sərt baxışları altında iki sillə aldım. Həmişə məktəbə həvəslə gedirdim, amma nəticə zəif idi. Heç kim məni başa düşmədi və həmişə tövsiyələr sayəsində yüksəldim, ona görə də anam sakit idi ki, məni həmişə oxumağa məcbur edirdilər. Mən sadəcə pişiklə yaxşı idim, bir gün sərxoş əmi şəhərdən bir az işkembe ilə qayıtdı və heyvan özünü qidalandırmaq üçün bir parça götürdü. Əsgərlərin qoyub getdiyi tufəngi götürərək onu açıq çöldə öldürdü. Bu, mənim üçün böyük bir məyusluq oldu.

Xırman vaxtı qonşuların həyətinə qalan buğda və arpa dənələrini götürməyə, torbaya qoyub çayın kənarındakı Tindara xanımın dəyirmanına apardım. Sonra unu Novaraya, anamın əmisi oğluna apardım. O, iki azyaşlı uşağı olan dul qadın olduğu üçün səhərlər meşəyə odun yığmağa getdi və ona un gətirənlərə çörək hazırlamaq üçün soba yandırdı, pul qazandı. uşaqlara bir az çörək.

Sentyabr ayında əncir yetişəndə bitkilərə dırmaşdım və dadlı meyvələri budaqlardan qarmaq ilə asılmış qamış səbətlərinə qoyduq. Əncirlər kəsilərək günəş altında qurumağa buraxılıb. Bir neçə gündən sonra qurudular. Böyük zənbillərə əkilir, qışda yeyilirdi. O gözəl vaxtlarda əncir qurusunu hazırlamağa kənddən qonşusu Mariya xanım gəlirdi. Mən tez-tez onun yanına gedirdim. O, çox uşaq anası idi. Onlardan biri, Karmelo epilepsiya xəstəsi idi. Hərdən onu tapmaq olmurdu. Narahat olan ana onu axtarmağa getdi və mən onu az qala əylənərkən müşayiət etdim.

Mən beşinci sinifdə oxuyanda müəllim bizdən xahiş etdi ki, valideynlərimizə bildirək ki, o, bizi “Balaca Alp” filminə baxmaq üçün kinoya aparacaq. Əmilər: “O zibilləri görməyə getmirsən”. Qarşıdakı keşişin qardaşı

oğlu eşitmişdi: “Onu göndərməlisən, mən də onu görməmişəm”. Sonra onlar köçdülər və mən gedə bildim.

Anadan şirniyyatla bir bağlama gəldi. Mən məktəbə bir az gətirmişdim. Aclıq vaxtı idi və hətta şirniyyatlar da az idi. Mən beşinci sinifdə oxuyanda müəlliminin bacısı dördüncü sinfə dərs deyirdi. Məndən daha kasıb, xəstə olan qızcığaz üçün şirniyyat istədi və hamısını onun üçün qoyub getdim.

1945-ci ildə atam Domodossola qayıtdı. Mən onu 1946-cı ilin aprelində yenidən gördüm və onunla birlikdə körpə gözləyən anam da vardı.

Valideynlərimlə təxminən on xoşbəxt gün keçirdim. Mən tez-tez nənə və əmilərimin yanına gedirdim, ona görə də istədiyim qədər yeyirdim və onları satan nənəmdən çoxlu qazlı içkilər içirdim. Axırda anam məni özü ilə İtaliyanın şimalına aparmaq istədi, amma həmişə yalançı və eqoist olan bibim onu məni öz yanında qoymağa inandırdı. Mən beşinci sinifdə oxuyurdum, kövrəkliyimi nəzərə alaraq həmişə mübarizə aparırdım. İmtahan günlərində kiçik qardaşının doğum xəbəri gəldi. Tamamilə xoşbəxt, eyni zamanda kədərli, sevincdən və ağrıdan ağladım. Bəlkə də buna görə imtahanlarda ağızımı açmasam da müəllim məni yüksəltdi. Həmin il kənddə orta məktəb bölməsi yaratdılar və demək olar ki, bütün sinif yoldaşlarım ora daxil olmaq üçün qəbul imtahanlarına hazırlanmışdılar. Mənim üçün heç bir şans yox idi: əmilərim əmin idi ki, bu tip məktəbdə yalnız bayquşlar oxuyur. Əslində, onlar orta məktəbi bitirdikdən sonra magistr dərəcələri üçün Messinaya getməli idilər. Valideynlərim kitabların pulunu göndərməyi düşünməli idilər, heç bir xərc çəkməzdilər. Təhsilimi davam etdirmək istədiyim üçün ağlayırdım. Sonra onlar mənə iki illik peşəkar kursa, bir növ, iki il davam edən çox zəif orta məktəbə yazılmağı təklif etdilər. Ən kasıb adamlar getdi ora, hər halda qəbul etdim. İrəli-geri gəzərək, səhər və günortadan sonra kursda iştirak etdim. Məktəb qarışıq idi: ən cəld kişilər riyaziyyatdan dərs deyən direktora əl qaldırdılar, italyan və fransız müəllimlərini də yıxdılar. Qızlara ev işləri, kişilərə isə kənd təsərrüfatı bilikləri

öyrədilirdi. Əslində biz heç nə öyrənməmişik. Mənim qazancım utancaq olmaq və öyrənmək üçün böyük susuzluq idi.

Dərs ili bitməmiş müəllimlər bizi xeyriyyə teatrına hazırlamışdılar. Mən küçə kirpisi kimi geyinib görünüş verməli oldum. Əmisinin papağı vardı, şortu yox idi. Mən xala deyəndə o, qışqırdı: “Sən bağban qoymağın axmaqsan”. Ruhumu itirmədim: bərbərin arvadı Liezzanın yanına getdim ki, oğlunun şalvarını borc alsın. Belə ki, tamaşanın axşamı çoxlu alqışlar və təbirdə iştirak edən əmilərimin çarəsizliyi arasında küçə kirpisi kimi geyindim.

Təəssüf ki, hətta o iki il keçdi və mən əvvəlki kimi və daha çox cahil olduğumu düşünərək məktəbi həmişəlik bitirdim.

Altıncı fəsil - Xahiş edirəm məni bağışla (Ulduzların işığı)

Anam avqustda atam və ilk dəfə gördüyüm kiçik qardaşımla məni ziyarətə gələndə mənim on iki yaşım vardı. Onun balaca üzünü görmək məni sevindirdi və o günü həyatımın ən gözəl günlərindən biri kimi xatırlayıram. Valideynlərim məktəbə qayıtmaq üçün məni də özləri ilə aparmaq qərarına gəldilər, amma bibim onları on bir dəfə bu fikrindən daşındırdı: o, sənəti yaxşı öyrənmək ümidi ilə məni tikişçiliyə göndərəcəkdə. Və belə oldu, mənim istəyimə zidd olaraq. Valideynlərim getdi, mən isə axmaq kimi Siciliyada qaldım. O vaxtdan mənim rahatlığım yox idi və həmişə gizlincə ağlayırdım. Əmilərim deyirdi ki, valideynlərim məni onlar kimi sevməzdi, məni qız övladı kimi böyüdüblər (qız övladı da mənim kimi ağırlardan mütləq keçəcəkdə). Bir gün bibim anamın da bu sənəti öyrəndiyi şəhərin ən yaxşı tikişçisinin yanına getdi ki, məni işə götürəcəkmə? Dərzi cavab verdi ki, artıq səkkiz qızı var və sayını artırma bilməz. Ertəsi gün xalası onu inandırmaq üçün yumurta gətirdi və dedi: - Bir aydan sonra qayıt, bəlkə şagirdlərdən biri Turinə gedəcək və bacın qızın üçün yer boş qalacaq -. Vaxtında, bir aydan sonra bibim məni laboratoriyaya göndərdi. Boyu bir yarım metrədən çox olmayan gənc xanım məni qarşıladı: “Yaxşı, səni aparacağam, çünki sənə yazığım gəlir, elə bilirəm ki, kənddə qalmaqdansa yanıma gəlməyi üstün tutursan. xala ilə.” O, belə düşünməkdə tamamilə yanlışdı. Ertəsi gün səkkizdə gəldim. “Laboratoriyanı süpürməyə başla” dedi, “onda döşəməni yuyarsan”. Hekayə

mənə iy gəlməyə başladı. Bacardığım qədər təmizliyə başladım. Boyum balaca idi, on iki yaşım var idi, amma səkkiz görünürdüm.

Döşəməni necə yuyacağımı bilmirdim: kənddə daşdandı, kənddə isə kafel olan yerdə xalam heç vaxt yumazdı ki, köhnəlməsin. Əlimdən gələni etməyə çalışdım, amma yaxşı yuyulmadığım üçün tikişçi mənə eşşək dedi. Saat doqquzda işçilər gəldilər və yeni səbəblə (balaca qız) maraqlanmağa başladılar. Hamısı mənə yazıq havası ilə baxırdılar. Mən onların çıxışlarını eşitdim və həyatın əsas şeylərini bilməyərək mat qaldım. Hərdən mənə tikiş işi verirdilər, sevmədiyim şeylər, oxuya bilmədiyim üçün həmişə acı olurdu. Günün müsbət tərəfi də var idi: günorta vaxtı kəndə qayıtmaq məcburiyyətində qalmadan evdə sakitcə yemək yedim, stolun üstünə salfet yaydım, stəkanı, su butulkasını və boşqabı qoyduq. Bir sözlə, bir tikə sərt çörək və pendir yemək bütün adi insanlar kimi süfrə qurmaqdan həzz alırdım. Nahardan sonra məndən doqquz yaş böyük, tikişçi olan qonşunun yanına getdim. O, mənim sadələvhlüyəm gözlərimi açmağa kömək etdi. Onunla anası, fil ayaqlı bacısı və başqa bir əlil yaşayırdı.

Hərdən məni bir kasa şorba içməyə dəvət edirdilər. Tikişçi məndən xahiş etdi ki, uşaq paltarları üzərində çarpaz tikmə tikməkdə ona kömək edim. Bir dəfə kədər böhranı keçirdim və işi yarımçıq tərk etdim. Bir dəfə də amansızcasına manqaldan kül götürüb pilləkən boyu səpdim. Dedilər: “Kim var? Xəstəliyə tutulacağammı?”. Sonda məni başa düşdülər və məni bağışladılar.

Bəzən yetimlərlə oynamaq üçün Antoniano uşaq evinin rahibələrinin yanına gedirdim. Onlara bir az paxıllıq etdim, çünki günlərini qaydasında yaşadılar. Həmişə yaxşı qurulmuş süfrə ilə yemək yeyər, sonra oynayırdılar və nəhayət müəyyən vaxtlarda dua edərək özlərini Allaha həsr edirdilər. Fikirləşdim: - Xoşbəxtlikdən, onların artıq valideynləri yoxdur və hələ də rahibələrlə yaxşı yaşayırlar, mənim valideynlərim var, amma bu dəhşətli əmilərlə yaşamağa məcburam -. Onların xəbəri olmadan, sonrakı darıxdırıcı sorğu-sualdan qaçmaq üçün hərdən kənddə yaşayan ata tərəfdən xalaya

baş çəkməyə gedirdim. Valideynlərimə məktub göndərmək üçün ondan pul istədim ki, məni də özləri ilə aparsınlar.

Hər ilin noyabrında məni Piano Vignada keçirilən Sant'Ugo yarmarkasına aparırdılar. Bu yerdə ata tərəfdən nənə və babalar bir tövlə qurdular və orada qızardılmış ət və kolbasa hazırladılar və onları yaxşı bir stəkan şərabla birlikdə satdılar. Mənim üçün ata tərəfdən qohumlarımla bir yerdə olmaq, dadlı ət dadmaq və rəngli qazlı içki içmək, manqal, fənər, saxsı qablar, kvars və bumbaelli satılan tövlələrə baxmaq fürsəti idi.

Ertəsi gün yenidən Sant'Ugo bayramı üçün Badia Vecchia'ya getdik, kütləvi, kiçik bir yürüş və sonra yenə mənə kolbasa, çörək və soda təklif edən nənə və babamın dükanına getdik. daxili.

Miladdan əvvəl bir dəfə Messinaya 3 gün getdik. Bir qohumla yatdıq. Bir az da ondan xoşum gəlmirdi: əmilərinə bazarda fermerdən yumurta oğurladığını deyib, fikrini yayındırıb. Mən katexizmdə öyrənmişdim ki, oğurluq etməməlisən. Axşam qızımla heykəl düzəldən bir bəyin yanına getdik. Səxavətli olmaq üçün əmilərim pul verdilər ki, onları alım. Castrangia'nın yağlanmış masasında mən doğum səhnəsi qura bildim. Qulançar budaqları və bir neçə pambıq ləpəsi ilə bir daxma düzəltdim. Axşam körpə İsanın yanında yağa batırılmış qoz qabıqlarından və ip parçasından yaradılmış iki şamın atmosferindən həzz aldım. Mişel əmi də bu fikri yüksək qiymətləndirdi və məni mükafatlandırmaq istədi: "Ntoia, iki tikanlı armudun qabığını soyun" və xalam onları saxladıqları çarpayının altına salmağa getdi.

Novarada tək yatmağa dayananda, Milad bayramı zamanı qonşum Antonietta ilə səhər saat 5-də Annunziata kilsəsində keçirilən xidmətə getdim. Kilsənin arxa tərəfində sakrist stulları ödənişli təmin etdi. Onları evdən gətirdik. Geri qayıdarkən biz artıq səhər tezdən pilləkənlərin altında işləyən mühəndisin yuyucusu Karolinaya baş çəkdik. O vaxt o, artıq San Françesko fəvvarəsindən iri kvarslarla su çəkməyə, taxta çəlləyi doldurmağa

getmişdi. Dedi: "Caùsi, burada gözlə, mən baxacağam ki, cənabların dünən gecədən biskviti qalıbını, səhər yeməyini yeyəsən". Demək olar ki, əliboş qayıtmırdı. Mən Antoniettani yuxarıya dəvət etdim və manqal yandırdıq. Karolina yeməyə başqa heç nə tapa bilməyəndə bir tikə bərk çörək və bir stəkan "bumbaello" suyu almaq üçün mətbəxə getdim. Saat 8-ə qədər dayandıq, altlıqlar hazırladıq, sonra sağollaşdıq: emalatxanaya getdim, Antonietta 8 qardaşlı tək qızı olduğu üçün anasına kömək etmək üçün evinə getdi.

Təkcə Novarada özümü vətəndaş kimi hiss etdim. Mən Turi babanın yanına gedəndə onun pəncərələrini təmizlədim və o, mənə "srea" verdi (məsləhət). Dırnaq boyası almağa getdim. Mən də əmilərimlə görüşəcəyimi hiss edəndə onu çıxarmaq üçün həlledici aldım. Pudra kimi talk pudrasından istifadə etdim. Heyif: bir gün üzümə qoyub dərdlərimi, sillələrimi, təhqirlərimi yaşadım. "Bu zibil üçün pulu haradan almısan?". Mən dedim: "Görmürsən, undur?". Bu arada qonşular başqa məhəlləyə köçmüşdülər. Bir gün məni sirkə getməyə dəvət etdilər. "Mənim pulum yoxdur..." dedim. Mənə borc verdilər. Günortadan sonra dənizçilər şoudan həzz almaq üçün laboratoriyaya gedirlər: trapesiyadakı meymunlar, kiçik atlı uşaqlar, fillər, klounlar, əvvəllər heç vaxt görülməmiş şeylər. Təəssüf ki, 8 lirə almalı oldum.

Bir neçə gün sonra, Castrangia'ya gedərkən, San Salvatore'də bir məktəb yoldaşının anası ilə fermerlərdən aldığı tərəvəzlərlə dolu bir çanta ilə görüşdüm. Məndən şəhərə qayıda biləcəyimi soruşdu (o dövrün mentalitetinə görə çanta ilə meydana çıxmağa utanırdı!). Mən ucluqla pul qazanmağı düşünərək razılaşdım. Təəssüf ki, çətinliklə evinə çataraq məni dörd fıstıqla mükafatlandırdı. Ürəyimi itirmədim. Fantinalı bir xanıma altlıq satıb lirə qazandım. Ayaqları və qolları iplə hərəkət etdirərək kartondan Pinocchios tikdim. Bəzi uşaqlar onları bir neçə sentə alıblar. Başqa bir fikir: kasıb uşaqlar üçün günəş eynəyi. Barların qarşısında şəffaf rəngli konfet

qabları axtarırdım. Şəkər kağızı ilə çərçivəni kəsdim və digər qəpikləri bərpa edə bildim. İki aydan sonra 8 lirəni qaytara bildim.

Baba, qocalmasına, beş yaşından bəri keçirdiyi astma və yırtıq xəstəliyinə baxmayaraq, qızı demək olar ki, heç vaxt yanına getmədiyi üçün özünü kənddə yayındırmağa çalışırdı. İki yay ayı gəlini Messinadan gələndə o, yaxşı idi: paltarlarını yudu və il ərzində yığılan hər şeyi təmizləmək üçün evi alt-üst etdi.

Görüşəndə mənə deyirdi: "Sənin xala biabırçılıqdır, murdarlıq içində yazıq qocanı belə əzablandıra bilməzsən". Axşam xəbər verməyə getdim, amma xala baldızını qınadı: - Vətəndaşdır, nə istəyir, özü də fikirləşir -. Mən də cavab verdim: "Doğru deyirsən, mən sənin apardığın təmizliyi görmüşəm: hətta sidiyi turşu ilə yumusan və yenidən parıldayıb". Bu zaman o, mənə bir yumruq atdı, çünki bu şeylər danışılmamalıdır və mən iyrenc idim.

Bir gün babam mənə pul verdi və emalatxanadakı qızların danışdıqları mahnı dəftərini aldım. Bir müddət bunu gizlədə bildim, amma bir axşam vaxtım olmadı və əmi fərqiyyə vararaq söyüş söyməyə başladı: - Bu eybəcər zibil də, indi sən quldura çevrilirsən -. Bu sözlərdən əvvəl mən onu onun üzünə atdım. O, mənim üsyanıma göz yumdu, şalvarımın kəmərinə aşağı çəkdi və məni şiddətlə döyməyə başladı. Təxminən on üç yaşım var idi və o, həyat yoldaşına yeganə dəfə dedi: - Eşitdim ki, bir xanım Şimali İtaliyaya gedir, qardaşı qızını kəndə müşayiət et və onunla birlikdə valideynlərinin yanına göndər -. Həmin an özümü xoşbəxt hiss etdim, aldığım döyülmələrin ağrısını belə unuddum, sonra gedib otların üstündə fikirli oturdum. Gecənin kölgələri ağacların budaqlarına sızanda, çaydan yüngül soyuq külək qalxanda, qaranlıq çökməyə başlayırdı, fikirləşdim.

Qoz ağacına söykəyib buludlara baxıb yuxuya getdim. Çox xəyallar qurdum, rəngarəng xəyallar sürüsü. Yüngül meh üzümü oxşadı. Gözlərimi açdım və həmişə nifrət etdiyim o yeri qərribə bir şəkildə sevdim və ilk dəfə heyretlə anladım ki, yalnız ulduzların işığı ilə işıqlanır. Özümü bu tərək

edilmiş vəziyyətə buraxdım, yenə xəyal qurdum. Sirli bir maye kimi xoşbəxtlik damla-damla balaca varlığıma daxil oldu. Mən şirin uşaq deyildim. Ayaqlarım qırışmışdı, çünki onlar çayın iti çınqılları üzərində getmişdilər, amma bütün bədənim, hətta ruhum indi şirin və zərif görünə biləcək hər şeydən iyrenməyə öyrəşmişdi. Amma etiraf edirəm ki, o axşam o qısa yuxu çox gözəl idi və mən onu bir daha tapmadım. Bəlkə də buna görə hələ də yadımdadır. Birdən bir əl çiynimə dayadı, Antoniya xala gəldi və öz yolu ilə məni qəfil yuxudan oyatdı: "Gedək evə. Gələndə əminin əlindən öpəcəksən və ona - Xahiş edirəm, məni bağışla -" deyəcəksən. Və belə də oldu.

Həmin axşam titrəyərək yatağa getdim, o gecə yata bilmədim və saatlarla günün çılğın intizarıyla keçirdim. Özüm də fərqi varmadan yuxuya getsəm, oyanıq və ağrılı olmağımı tələb edən və mənə heç bir möhlət verməyən bir çağırış və ya şüur sarsıntısı kimi qəflətən ürküyəcəkdim. Qalan vaxtı gözlərim açıq, gecənin qaranlığının divarlara çəkdiyi canavarlara diqqətlə baxaraq, heç bir iş görməyə gücüm çatmadan ağlayıb ağladım. Amma bu kədərli bir ağlama deyildi, mənim dərk edə bilmədiyim başqa bir şey idi. Ertəsi gün bədənim xəritəyə oxşadığı üçün laboratoriyaya getmədim, çox göyərmişdi. Yalnız bir həftə sonra əlamətlər sönməyə başlayanda qayıtdım.

Yeddinci fəsil - Emiliya

Bazar günü günortadan sonra mən bir neçə dostla uşaq evinə getdim: bir rahibə Müjdəni bəzi uyğun zarafatlarla gözəl şəkildə bizə izah etdi. O saati xoşbəxt keçirmək necə də xoşdur. Bir gün o, bizə dedi ki, Messina yepiskopu oktyabrda Təsdiqlər üçün gələcək.

- Əgər bu müqəddəs mərasimi istəyirsənsə, əlini qaldır ki, bunu baş keşiş Monsenyor Salvatore Abbadessaya çatdırım. Bir neçə gündən sonra ziziyə dedim. O, utandı: xaç anası axtarmalı olduq. Mən ona poçtalyonun qızı Rina adlı gənc müəllimə təklif etdim. Ondan necə soruşa bilərik? Ertəsi gün onun evinə getdik və o, razılaşdı. 9 oktyabr 1948-ci ildə günortadan sonra dostlarımla etiraf etmək üçün Ana Kilsəyə getdim. Ertəsi gün səhər xaç anamın evinə getdim, o, mənə kiçik ürəklərlə toxunmuş telkari biləzik verdi. sevinməyə başladım. 11-də kilsəyə getdik. Yepiskop gəldi və Müqəddəs Ayini qeyd etməyə başladı. Fasilədə mərkəzi nefdə düzüldük və bir-bir bizi təsdiqlədi. Mess bitdikdən sonra əmilər xaç analarına qəhvə belə təklif etmədilər. Sadəcə olaraq, ona “commare” deyə müraciət edərək salamlashirdilar.

Yadımdadır, uşaq vaxtı Kastranqiyadan qayıdanda kəndə gəlməmişdən əvvəl Xilaskarın adına bir kilsə var idi. Zizi bir anlıq dayanıb uca səslə “ay analar, ey analar...” dedi. Düşündüm ki, bu duadır. Mən böyüyəndə başa düşdüm ki, qəbiristanlıq ibadətqahın bir az yuxarisında yerleşdiyi üçün onun əvəzinə mərhum anasını çağırır. Mən heç vaxt qəbiristanlığı ziyarət etməmişdim, çünki zizi müqəddəslərin bayramına belə getmirdi. Bilirdim ki,

o vaxt insanlar "Fussadello" deyilən yerdə Miss Signorinodan gül alıb, az qala, öz yaxınlarının məzarını bəzəmək üçün yürüş-təbəqə gedirdilər. Bir dəfə ziziyə təklif etdim: "Niyə gedib ananızın məzarını da ziyarət etməyə?".

Cavab verdi ki, peşman olacaq. - Ona gül belə gətirmək istəmirsənsə, "analar – analar" çağırmaq əbəsdir. - Bu sözlərdən az qala yerindən tərpendi. Xrizantema almaq üçün Fussadelloya getdik. Bütün Müqəddəslər Günündə Turi babanı çağırmağa getdim ki, bizi "analar"ın məzarına, mənim üçün Roza nənəyə aparsın. Babam bu yaxınlarda o türbəni yenidən tikdirmişdi, çünki müharibə zamanı qəbiristanlığa düşən yeganə bomba onu məhv etmişdi.

Daha bir döyüşdə qalib gəldiyim üçün qürur duysam da, fikirlərim gecəgündüz valideynlərimin yanında idi. Laboratoriyada olarkən fikrimi yayındırmağa çalışırdım. Tikişdən həzz almağa başladım: çiyin yastıqları üçün vatka hazırladım, kömür ütüyə üfurdüm. Ütü qızdırılanda iri qızlar paltar tikmək üçün parçaları ütüləyirdilər. Onu dar saxlamaq üçün ətəyinə iki lent arasında tikilmiş ağırlıqlar qoyulurdu. Mən onları tufəng materialı satan xaç atamdan almağa getdim. Onlar çəkiclə düzəltməli olduğum qranullar idi. Hərdən barmaqlarımı yastılayırdım... Bu arada xanım Orlando yaşlı qızlar üçün pullu kəsmə kursları keçirdi. Uzaqda oturmuşdum amma dərslərdən bir şey anlamaq üçün qulaq asırdım. Bir dəfə əmilər demişdilər ki, biz Fantinaya "vergül"ə, "müqayisə"yə baş çəkməyə gedəcəyik, Novaraya vacib işlərə gələndə bizimlə yatanlar. Bir dəfə xaç anası zizidən soruşdu: "Neçə yaşın var?" Və zizi: - Gözlərim qaraldı, xatırlamıram - (görmədim sə, xatırlamıram).

Turi babanın ucu ilə yaşıl parça almağa getdim, bacarığımı sınamaq üçün yubka tikdim. Fantinaya yola düşmə günü gəldi (piyada iki saat). Saat 4-də qalxdıq. Ətəyimi geyinərək Ziziyə sürpriz etmək istədim. O qədər dar idi ki, az qala yeriə bilmirdim. Mənim yaradılışımı görəndə deməyə başladılar: - Biz onu böyütdük, indi böyüməyə başlayanda bayquş kimi davranır. Bizi utandırır. Mən isə işarə etdim: "Bunu götürmürəm, istəsən belə olsun, yoxsa

get!” Amma ürəyimdə “belə dar ətəkdə necə gözə bilərəm...” fikirləşirdim. İstənilən yerə çatdıq. Vergül soruşdu ki, məndən belə gözəl ətəyi harada tikdirmişəm. - Sa figi illa - (özünü düzəltdi) zizi cavab verdi. - Beləliklə, bir şey tikmək məcburiyyətində qalanda onun yanına gəlirik. Bayquş qüruru...

Bəzən şəhərdə məni kədərləndirən şeylər görürdüm. Emiliya kar, lal, bəlkə də evsiz idi. Demək olar ki, hər gün yaşadığım küçənin yanından keçirdi. Kiməsə rast gəlsə, əlini ağzına qoyar. Bəzən insanlar ona bir tikə çörək təklif edirdilər, amma vicdansızlıqla ona pendir qabığı verənlər də olub, reaksiyanı görmək üçün gizlənilər: yazıq qız qapının pilləkənində oturub başını divara çırpıb. Bir gün ip almaq üçün mağazaya gedərkən kor Antonionun yüksək səsini eşitdim. Şəhərin yuxarı hissəsində yerləşən abbatlıqdan o, sardinaların gəldiyini bildirdi. Babamın ucbatından mənə qalan bir neçə lirə ilə balıq bazarına bir-iki unsiya almaq üçün getdim. Günorta sobanı kömürlə yandırdım, sardina bişirdim və şəkər kağızının içinə qoydum. Emiliyanın keçdiyini görəndə onları ona verdim. O, heyrətlə onlara baxdı və mənə təşəkkür etmək üçün yüngülcə gülümsədi. Mən onun adi qapının ağzında oturduğunu, başını divara çırpmadığını, arıq barmaqlarını ağzına apardığını gördüm. Həmin gün yemək yəmədim: əmilərimə təşəbbüslərimi başa düşməmək üçün sobanı qalan közdən təmizləməli oldum.

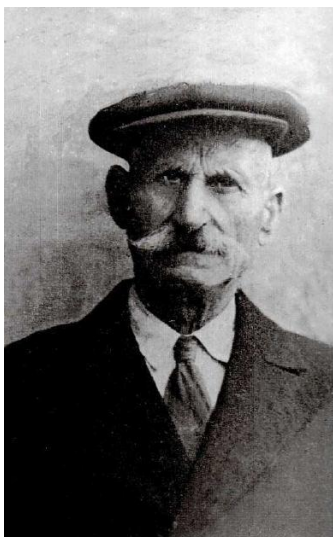
Angela, yeriyan, lakin jestlərlə danışan əlil oğlu Nino ilə günorta saatlarında həmin küçə ilə keçdi. Onlar uşaq evindən şorba almağa vedrə ilə gediblər. Bir gün Nino vedrəsi ilə tək idi, evimin yaxınlığında iki oğlan onu soyundurub qaçdı. O, şalvarını qaldıra bilmirdi. Alt paltarı yox idi. Mən cəsərlə onu geyindirmək üçün aşağı düşdüm. İlk dəfə idi ki, çılpaq kişi görürdüm. Vay əmilər bilsəydi, qalmaqal olardı.

Valideynlərimə göndərilən çoxsaylı məktublardan birində qol saati arzuladığımı bildirmişdim. Xanım Aqostinanın Domodossoladan gəldiyini biləndən sonra onun yanına getdim. Məni görəndə kimi qucaqladı və valideynlərimin göndərdiyi bağlamı mənə verdi. Açdım və təəccübləndim ki, barmaq boyda qıvrımları olan qəhvəyi quzu kürkü, keçə papaq və saati

olan qutu tapdım. Xanım onu biləyinə qoyanda sevincdən titrəyirdim. Sağalmağım üçün mənə bir stəkan su verdi və mən evə qaçdım. Ertəsi gün əmilərim Novaraya gələndə dedilər ki, əgər mən o kürk geyinsəm, məni dəli hesab edəcəklər: şəhərdə heç kimin belə bir şeyi yoxdur. Hər halda qürurla geyindim. Hər kəsin kiçik saati görməsi üçün qolumu geri çəkərdim. Mən tez-tez ip verdim, ona görə də qısa müddətdə qırıldı. Castrangia'ya gedərkən məndən vaxtı soruşan bəzi yaşlı insanlarla rastlaşdım. Pis təəssürat yaratmamaq üçün indi sağalmaz xarab olan saata baxdım və dedim ki, onu küləkləməyi unutmuşam. - Çox sağ olun -. Məni qarşılayıb yollarına davam etdilər.

Dostlarımla müqayisədə mən balaca və arıq idim, hamısı "inkişaf etmişdi". Anam bir məktubda zizidən soruşur ki, mən də bacım Roza kimi "inkişaf etmişəm". Lakin Zizi üçün bu şeylərdən danışmaq tabu idi. Həyat haqqında hər şeyi bildiyimi bilmirdi. Həmişə olduğu kimi üsyankar olaraq ona "mən darıxıram, çünki qidasızam" dedim. O isə: - Nə deyirsən? Biz sizi hər zaman dəstəkləmişik. Bir axşam Castrangiada yatırdım və özümü pis hiss etdim. Soyuq tər basmışdım. Bunun son olduğunu düşünərək dua etdim, ağladım və bir neçə damcı işəmək üçün qaranlıqda çıxdım. Və dedilər: "Bir dəfə də qalxsan, səni vuraram!". Bəlkə də Tindari Madonnası məni qorudu. Saman döşəyin yanına qayıdıb yuxuya getdim. Ertəsi gün Novaradakı laboratoriyada Miss Assunta məni həmişəkindən daha solğun gördü. Ofisiant hər səhər olduğu kimi ona qəhvə və qızardılmış dilimlərlə süd gətirəndə mənə də bir az təklif etdi.

Səkkizinci fəsil - Qaranquşların uçuşu

Novarada çox vaxt keçirməklə həyat sanki dəyişdi: bəlkə də Turi babanın yanına getdiyim və bütün günortalar boyu onunla fasiləsiz söhbət etdiyim üçün. O, mənə həyatından və bir vaxtlar varlığının necə çətin olduğundan çoxlu hekayələr danışdı. Bundan əlavə, Novarada yaşayaraq, şəhərdə baş verən mühüm hadisələrin şahidi olmaq imkanım oldu. Hər şeydən əvvəl, böyük dini funksiyalar, yürüşlər, vəftizlər, təsdiqlər, lakin hər şeydən çox toy mərasimləri məni təsirləndirdi. O vaxtlar toylar axşamlar qeyd olunurdu, mən demək olar ki, həmişə dostlarımla San Nicola kilsəsində ətrafa baxmağa gedirdim.

Bir axşam gördüm ki, ağ paltarlı bir gəlin atasının müşayiəti ilə bayıra çıxır. Qar kimi ağ, gəlincik kimi görünürdü, çox gözəl idi! Filippo ilə evlənən Karmelina idi. Tamamilə empatiya verdim və xəyal qurdum: "kim bilir, bir gün mənim də başıma gələ bilər...".

O günlərdə qəribə hisslər keçirirdim, havada nəşə yeni və qəribə bir şey var idi, qabaqcadan xəbərlərim olurdu. Narahat idim və qeyri-adi bir hadisənin baş verəcəyini gözləyirdim. Və əslində hadisə özünü çox gözlətmədi. Adətən günortaya yaxın poçtalyon gəlirdi. İyun ayında bir gün

onun səsini eşidirəm: "Kampo, poçt var". Məktubu götürdüm, gəldi... Domodossola! Ana bacısına məktub yazdı.

Az qala cırıb oxuyana qədər qəfil açdım, bütün ömrüm boyu gözlədiyim xəbər var idi: təxminən sentyabrın 12-də anam məni götürüb şimala aparmağa Siciliyaya gələcəkdi! İndi mən gənc xanım idim, gələcək məni gözləyirdi və mən iş tapmalı idim. Xalamın reaksiyasını bilə-bilə, ehtiyatlılıqdan məktubu içində zibil dənizi olan bankanın dibində gizlətdim: zizi oxusaydı, yazıq mən... Bəzən Micherillo əmi yox idi. mezralarda işləyən Novara dükana gəldi. Hərdən zizi ilə gəlib təşvişə düşüb deyirdi: "Anan bayaqdır yazmır, yəqin ona nəşə olub...". Mən isə qorxurdum ki, hansısa eyhamla başqa bir məktub gələcək. Bir gün, əslində, biri gəldi, amma xoşbəxtlikdən Siciliya səfərinə heç bir işarə etmədən. Yaz mənim üçün yavaş-yavaş sürüşdü, o çılğın gözləmənin bitməsini gözləyə bilmədim. İş məni düşünməməyimə və anam gələnə qədər vaxt keçirməyimə kömək etdi. Avqustun 15-də keçiriləcək fərziyyə bayramı üçün bütün insanlar öz zərifliyini nümayiş etdirmək istəyirdilər və laboratoriyada həmişə görüləsi işlər həmişəkindən çox idi: bir çox xanımlar yeni paltarlarını nümayiş etdirmək istəyirdilər. 13 avqust öz paltarlarını tikə bilən işçilərə həsr olundu.

Dostlarımla bərabər olmaq üçün zizidən parça almasını xahiş etmişdim. O, razılaşdı və mən mavi düyün dizaynı ucuz bej parça seçdim. Sexdəki gənc xanım onu mənim üçün kəsdi və yaşlı bir işçidən onu tikməyə kömək etməsini istədi. Ziyafət günü hamı kimi mənim də yeni paltarım var idi.

Fantinadan gələn tanışlar da var idi. Onlardan biri mənim məşhur dar ətəyimi görmüşdü. O, bir parça parça gətirdi və zizidən soruşdu: "Sənin qardaşın qızı mənim üçün paltar tikməlidir, o, bunu çox yaxşı bacarır!". Mən onun ölçülərini götürdüm. Ağılıma Miss Assuntanın müştəri üçün hazırladığı bir model gəldi. Mən onu kəsib sınamaq üçün bir az vaxt istədim. "Eybi yoxdur, parça bir az ağırdır, payıza uyğundur. Sentyabrın 20-də gələcəm".

Bu vaxt laboratoriyadan olan Karmelina adlı qız bütün dostlarını toyuna dəvət etdi və sentyabrın bir axşamı Matrix kilsəsində qeyd etdi. Zizinin icazəsi ilə mərasimə getdim. Qonaqlar arasında Domodossoladan olan bir xanım da var idi, o, tezliklə gedəcəyini açıqladı: "Konçettina, Novarada günlərin bitdi. Anan tezliklə səni aparmağa gələcək".

Zəngin təamlardan sonra evə xoşbəxt qayıtdım. Günlər keçdi və Tindari festivalı sentyabrın 8-də gəldi, həmin il çaydan keçən çox uzun marşrut ilk dəfəki qədər çətin və sonsuz görünmürdü, sanki uçuram. Kastranqiyaya qayıdanda ziziyə xəbər verdim ki, mən uydurulmuş bəhanə ilə bir neçə gün qalacağam, laboratoriya 12-yə qədər bağlı qalacaq. Həmin səhər ürəyim döyünürdü. Qonşuya aparmaq üçün bir neçə əncir yığdıq və Novaraya yollandıq. Yolun yarısında anamı uzaqdan qatır yolu ilə endiyini gördüm. Ona tərəf qaçdım və balaca qollarımda olan bütün gücümle qucaqladım. Zizi qışqırmağa başladı: "Niyə birdən gəldin? Konsettinanı götürə biləcəyini düşünürsənmi?". "Bəli, - ana cavab verdi - üç günə gedəcəyik". "Bacarmazsan, Fantinadan olan xanıma paltar hazırlamalısan". Bu, məni tutmaq üçün başqa bir bəhanə idi. Davamlı qışqırdı. Mən passiv şəkildə barmağımla səmaya toxunurdum. Yeganə peşmanlığım Turi babanı ziyarət edə bilməmək olardı.

14-ü axşam yeməyi yedik. Zizi ancaq ağızını açıb anamı təhqir etdi: "Necə cəsarət edirsən onu əlimdən alırsan, ürəyin yoxdur, mənə çox əziyyət verirsən, daha səni bacı hesab etmirəm". Mişerillonu ilk dəfə idi ki, göz yaşları içində görürdüm. Ağac kimi kobud və sərt qabığının altında bəşəriyyətin bir neçə damcısı həbsdə qalmışdı. Mən isə marmər kimi soyumuşdum və heç yerindən tərpənməmişdim.

Gecələr gözümü qırpmadan yatmadım, beynimdə minlərlə fikir xaotik bir şəkildə bir-birini qovdu və səhərin gəlməsini gözləyə bilmədim ki, çıxıb gedə bildim. Ana taksini "cauzi i lupi" (qurd şalvarı) ləqəbli bəydən sifariş etmişdi. Səhər çağı biz qalxdıq, karton çamadana son toxunduq və əmilərimizlə sağollaşdıq. Çıxandan sonra bibim göz yaşları içində otağından çıxdı,

saçlarını yerə qoydu və özünü anamın ayağına ataraq yalvardı: "İndi mən özümü öldürərəm, ömrün boyu vicdanına ölüm cəzası verərsən. həyat!Xahiş edirəm sən diz üstə soruşuram -dedi -mən sadəcə kasıb qadınam,yalnız və yalançı ər tərəfindən heyvan kimi rəftar olunur,kimsə məni sevmir.Bacım səndən xahiş edirəm onu əlindən alma mənə, rəhm et, sənin məni tək qoymağa haqqın yoxdur, o, bizim aramızda çiçək kimi böyüdü və indi minnət yoxdur!"

Dağılmış saçları və palçıq damcılayan üzü ilə yerə yumruq vuraraq bütün kainatı lənətlədi. Anam anladı ki, bacısı təhlükəli olub, ağlını itirir, səbirsiz idi. Bununla belə, yerindən tərpənmədi, mərhəmət hissini əsirgəməyə qoymadı, onun heyranlığına qulaq asmadı, uzaqlara baxıb dramının sonunu gözlədi. Xalam anamın qətiyyətli olduğunu başa düşdükdə, bizimlə son vidalaşmaqdan imtina edərək otağına qaçdı. Birdən biz ayrıldıq, o, küçəyə söyüş söyərək qayıtdı, biz uzaqlaşdıqca daşlara qarışan kiçik qara topa çevrilənə qədər kiçildiyini gördük. Ola bilsin ki, mən də ona qarşı amansızlıq etmişəm, ancaq uşaqlar ola bilər, amma xatırlayıram ki, anamın əli ilə qorunaraq onun evindən uzaqlaşdıqca, gözümdən itmək üzrə olduğunu görəndə bütün incikliyim birdən sevgiyə çevrildi. və məndə ona şəfqət hissi yarandı (sonradan öyrəndim ki, o, bir neçə ay küçələrdə mən ölü kimi ağlayırdı).

Piazza Bertolami-də taksinin qapıları açıldı. Pəncərədən şəhərin sonuna qədər gördüyüm hər kəsə əl yellədim. Səyahət əsnasında ürəyimdə bir ağrı ilə müşahidə etdiyim panorama və yavaş-yavaş baxışlarımdan uzaqlaşan ölkə, dənizi görəndə qədər uzun müddət susduq. Bu vaxta qədər mən Novaradan uzaq idim, qətiliklə! Beynimdə əks fikirlər vuruşdu və onları cilovlaya bilmədim, sonra anam məni sığallayanda, gəldiyimizi xəbərdar edəndə ayıldım. Sonra uzun müddət yaşadığım kədərli həyatdan nifrət etdiyim ölkəni çox sevdim. Vigliatore stansiyasında böyük çaşqınlıq var idi, bizim kimi bir çoxları karton çamadanları və digər çantaları ilə şimala yola düşürdülər.

Dənizdən nazik bir külək əsdi və dodaqlarıma dad verən duzu hiss etdim. İlk dəfə hiss etdiyim gözəl hiss. Yarım saat qatarı gözlədik. Mənim üçün yeni hava idi. İnsanlar məşhur “Professor, deyin mənə hansı birinci gəldi, toyuq, yoxsa yumurta” mahnısını oxudular. Hamı qitədəki tətillərdən qayıdırdı. Messinaya çatanda heyrətlə bərə qayığına minən vaqonları gördüm. Sentyabrın ortaları idi və boğazın üstündəki çox mavi səmada minlərlə qaranquş dövrə vururdu. Uçuşları ilə mənim arzumu tikirdilər: nəhayət ailəmlə yaşamağa qayıtmaq. Mən o parlaq fonun mərkəzində Allaha görməyə çalışdım və onu görməsəm də, balaca ruhumun dərinliklərindən ona təşəkkür etdim. Satsız-hesabsız saatlardan sonra biz daha çox saat gözlədikdən sonra Milana gedən qatara minmək üçün Romaya düşdük, burada Domodossola üçün başqa bir qatar dəyişikliyi oldu. Bu bir yuxu idi. Həmin qatarda anam tanıdığı bir neçə nəfərlə salamladı. Hamı onun haradan olduğunu, yanındakı qızın kim olduğunu soruşurdu. Onun başqa qızı olduğunu bilmirdilər.

Mən mənzərələri müşahidə etdim: heyrətlə Maggiore gölünü və adaları, sonra dağları gördüm. Şəhərin dağlarla əhatə olunmuş bir vadidə olduğunu bildiyim üçün gəlib çatmağımıza nə qədər vaxt olduğunu soruşdum. Səhər gec Domodossola çatdıq. Göy boz, küçələr də sanki qaraya boyanmışdı, insanlar yerə baxa-baxa qətiyyətlə addımlayırdılar, hətta paltarları belə qaranlıq idi. Vağzalda atam iki il əvvəl Siciliyada gördüyüm kiçik qardaşımla bizi gözləyirdi. Öpüşlər və qucaqlaşmalar. Evə gedən kimi tezliklə mənim şəhərim olacaq yeri kəşf etməyə çalışdım. Evlərin pəncərələrini saydım, amma o qədər çox idi ki, hesablamalarımın izini itirdim. Pəncərələr çox idi, üst-üstə çoxlu evlər var idi. O qədər yüksək idilər ki, gözlərim səmada itdi.

Başım gicəllənirdi. Minlərlə sual beynimdə qaynayıb-qarışaraq səbirsizliklə gəlib-gedirdi. Səyahət zamanı bir kəlmə də danışa bilmədim. Sonra evdə yalnız fotoşəkillərdən xatırladığım bacılarımı görəndə daha bir sürpriz yaşadım. Başqa bir sürpriz, lavabo, kran və qaz sobası olan mətbəx idi (Novarada evdə su yox idi və biz odunla bişiririk). Axşam Comare Grazia

qızı Katerina ilə bizə qonaq gəldi. Hətta qonşular da mənimlə görüşmək istəyirdilər. Növbəti axşam atam məni kinoya apardı. Həyatımın ən gözəl axşamlarından biri, son günə qədər həmişəlik xatırlayıram. Mən nəhayət atamın yanında idim, əvvəl onu olmayan bir atanı sevdiyim kimi sevirdim, indi ona heyran oldum və nəhayət ilk dəfə özümü onun şahzadəsi kimi qorunmuş hiss etdim. Bir sözlə, özümü buludların üstündə gəzdiyimi, kainatın başqa bir nöqtəsinə endiyimi hiss etdim.

Doqquzuncu fəsil - Cənnətin qapısı

Siciliyanı tərək etməzdən əvvəl anam mənə xəzçidə iş tapmağı bacarmışdı və iki gündən sonra məni işə müşayiət etdi. Səhər tezdən evdən çıxdıq: Bu xəbər məni çox həyəcanlandırdı.

Girişdə məni gözəl gülümseyərək əlimdən tutmuş xoş və mehriban bir qadın olan miss Tilde qarşıladı. Tilde mənə Milanda dedi ki, "Salam bela tusa (qız), gəl səni mənimlə işləyən qızlarla tanış edim: Nella və Teresina. Onların çoxlu təcrübəsi var, sənə işləməyi öyrədəcəklər. Varsa, hər hansı bir problem - o əlavə etdi - soruşmağa utanma". Beləliklə, bir göz qırpımında özümü yeni işimlə tapdım.

Artıq özümü böyümüş hiss edirdim və Bela Tusanın həyatındakı bu dəyişikliyi qeyd etmək üçün ilk dəfə onun dövrü gəldi. O, bu mövzu haqqında çox şey bilmirdi, lakin Novaradakı köhnə dostlarından eşitdiyi hekayələrdən anladı ki, bir gənc xanım belə çevrilir. Qadın olmaq üçün bu siqnala ehtiyac olmadığını başa düşdü: o, artıq öyrəndiyi, bildiyi və sevdiyi hər şeyə görə idi. O, artıq tırtıl deyildi və kəpənəkə çevrilmiş metamorfoza məruz qalmışdı. Uzaqdan gəldi və bir neçə dəqiqənin içində bir dünyadan o birinə keçdi. O, özünü tək gördü və bununla çox fəxr etdi.

Bu arada yeni işimlə tanış olmağa başlamışdım. O vaxtlar paltolara taxmaq üçün xəz yaxalarından istifadə olunurdu. Dərilər süngərlə isladılır və nəhayət hər tərəfdən çəkilərək taxta taxtaya mıxlanırdı. Yadıma Siciliyadakı laboratoriyada paltarımın altına taxmaq üçün ipləri əzdiyim zaman düşdü. Burada da barmaqlarda çəkic var idi. Bir az günəş olsaydı, küçədəki bağda qurudular, buna görə də qiymətli fars quzu, tülkü, mink və siçovul dəriləri üçün keşikçi kimi çıxış etməli oldum. Onlara qulluq edərkən maşınlarla və yoldan keçən insanlara baxmağı xoşlayırdım. Mən hətta avtomobilin işlənmiş tüstülərini ciyərlərimə çəkdim və təmiz havada böyüyən balaca qızcığaz üçün o qədər yeni və məstədici olan o şəhər qoxusuna hopmağa çalışdım. Şəhər gözümün qabağından keçdi və mən hətta zamanın izini də itirdim. Atam mənə izah etdi ki, orada gün saatlara bölünür, halbuki mən Castrangiada yaşayanda yalnız günəşin doğuşunu və batmasını bilirdim. Hərdən mən dəriyə qulluq edəndə yuxarı mərtəbədən yaşlı bir xanım gəlirdi ki, mənə yoldaşlıq etsin. O, sərt Piedmontese dilində danışdı və mən heç nə başa düşmədim: "Nə gözəl zarafatdır, da ndua ti vegnat (haradan gəlirsən)? Cuma ti se ciamat (adınız nədir)?". dəyişirəm. "Ti mi capisat mia (başə düşmürsən)?". Dərilər quruyanda Miss Tilde boyunları sifariş edən tikişçilərin formasını kəsdi.

Yavaş-yavaş frisellina padding, onun ətrafında ilmek və sonra astar qoymaq öyrəndim. Qabiliyyətlərimə görə həftəlik cib pulu almağa başladım və tezliklə təqaüd nişanlarına uyğunlaşdırıldım. Özümü yaşlı hiss etdim. Laboratoriyada radio var idi: mahnılara qulaq asmaqdan həzz alırdım. O zaman soyuducular adi deyildi, lakin gənc xanımın şəhərin küçələrindən araba ilə keçən bir centlmenin verdiyi buz blokları ilə doldurduğu buz qutusu var idi. Belə şirin su içmək mənim üçün yeni idi. Ucuz odun sobası evi qızdırırdı. Telefonu yox idi, amma müştərilərə zəng etmək lazım olanda məni bir neçə işçisi olan tikinti şirkətinin sahibi olan xalasının yanına göndərdi. Bunların arasında təsadüfən ilk dəfə gördüm... Amma bu başqa bir hekayədir ki, vaxtım və istəyim olsa, sonra danışaram.

Evdə yaxşı yemək yedim, axşam daş damları olan şəhərin mərkəzini, gözəl pəncərələri olan mağazaları gəzməyə çıxdıq. Şənbə günləri günorta işdən çıxanda anamla mərkəzin çox hissəsini tutan bazara gedirdim. Mənə palto tikmək üçün parça aldım. Damalı idi. Mən Miladda Midnight Mass-da əşyalarımı tikərək onun açılışını etdim. Bir sözlə, xoşbəxt həyat.

Karnaval gəldi. Bizə yaxın bir ailə ilə "Galletti" teatrında keçirilən Yeni il gecəsində iştirak etdik. Fosforlu işıqların oyunları arasında maskarad toplarını görmək yuxu idi.

Növbəti şənbə ayağa qalxanda bir şey səhv oldu. Anam mənə San Pellegrino maqneziasını vermədiyi üçün ağlayırdım. Martignydən onun əmisi oğlu gəldi. O, bizimlə nahar etdi. Günorta özümü qəribə hiss etdim, deyəsən xoşbəxtliyim bitmək üzrədi. Atam əmisi oğlunu qatara qədər müşayiət etdi, sonra nahar etdik.

Həmin axşam gəzintiyə çıxmadıq. Atam anaya dedi: "Mən barda dostlarımı ziyarət etməyə gedirəm". Axşam saat 10 radələrində o, sinəsindəki güclü sancıdan daşlaşmış solğun sifətlə inildəyib və nəfəs alaraq evə qayıtdı. – Tereza, mənə çobanyastığı hazırla. Atam çarpayıda nəfəsini kəsərkən mən xalamla qaçdım ki, həkim çağırınsın 50 metr. Dərhal gəldi, amma bu arada atam yaşamağı dayandırmışdı. Sonradan öyrəndik ki, aorta partlayıb. Onsuz da heç nə olmazdı, atam cənnətin qapısından keçdi və cənnətə uçdu. 1951-ci il fevralın 17-si idi. Bütün gecəni atamın köməksiz bədənində dikmiş olaraq qaldım. Başım fırlanırdı, miqren və başgicəllənmə qarışığı məni az qala bütün əşyaların ədalətsiz ölümün şahidi olduqları üçün nifrətə çevrildiyi o otaqdan uzaqlaşdırdı. Atamı və Domodossolada məni gözləyən amansız taleyi düşünməkdən heç vaxt əl çəkmirdim, ağlamaqdan yaşlar qurduğundan gözümdən artıq yaş çıxma bilmirdi. Messina boğazının göz qamaşdırıcı işığında gedərkən xəyal etdiyim Tanrı, harada gizləndi? Niyə bizi tərk etdi? Niyə məni bu qədər aldatmışdı? Nə üçün indi mən atamı tapdığım üçün onu həmişəlik əlimdən aldılar? Bu faciənin mahiyyəti nə idi? İndi burada, Domodossolada Tanrı fərqli, uzaq, anlaşılmaz görünürdü, o,

qaranlıqdan yaradılmış, əlçatmaz və əlçatmaz, acı bir Tanrı kimi görünürdü ki, mən ömrümün qalan hissəsinə bir daha güvənəcəyimi, yoxsa göz ardı edəcəyimi bilmirdim. Gecələr-gecələr susdum, qaranlıqda gözlərim süzülüb oyaq qaldım, az qala günün gəlişi ilə hər şeyin əvvəlki vəziyyətinə qayıdacağına ümid etdim. Ailəm uçurumun kənarında olan o əziyyətli günlərdə anladım ki, cənnət balaca qızlar üçün yer deyil.

O gecələrin birində səhər tezdən yığıldım və əzablı yuxudan sonra şirin bir yuxuya qərq oldum: özümü göldə gördüm, sonra atam səma işığına qərq olmuş gözləri və üzünü ilə gördüm. İndi onun üzünü artıq əziyyət çəkmir və yenidən gözəlləşirdi. O, mənə şirin-şirin gülümsədi, əlimdən tutdu, məni qucaqladı və mənimlə danışmağa başladı. "Uşağım - dedi - indi sənə demək istədiyim sevgimdir, sənün üçün istədiyim bütün yaxşılıqdır. Şərait bir-birimizi tanımağımıza səbəb oldu. Səni böyüdüyünüzü görmədiyimə görə peşmanam..." .

Hərdən o yuxunu və son səyahətimi düşünürəm, Rəbbin məni nə vaxt çağıracağını düşünürəm, təsəvvür etməyi xoşlayıram ki, cənnət qapısını keçəndə atam məni gözləyəcək, o axşam kimi geyinib məni evə aparıb. kino: onunla bir-birimizə deyəcək çox şeyimiz var, o soyuq fevral gecəsində kəsilən söhbəti əbədi olaraq davam etdirməliyik. Məncə, son səyahətimə başlamaq ən yaxşı yol olardı.

Atası sadə pinəçi olduğu üçün ana dörd uşağı ilə çarəsiz qaldı və pensiyası yox idi. Dünyanın bütün soyuqluğu, bütün ağırları bizim kasıb mühacir ailəmizin üzərinə düşmüşdü.

Torpağımızdan, həyatdan uzaqda çöl küləyinin sürüklədiyi qum dənələri idik.

Anam özünü və bütün ruhunu itirmişdi. O, boş bir qabığa çevrilmişdi. Bədəni taxta parçası kimi büzüldü, arıqlamağı dayandırmadı və itmiş baxışları solğun və ifadəsiz bir sifətlə bütün dəqiqələr boyu uzaq bir nöqtəyə, atasının məzarına dikildi. O, unutmağın qeyri-mümkünlüyünə

tutulmuş bir kabus kimi olmuşdu. Onun yıxılacağı və çıxış yolu olmayan çarəsizliyə batacağı anı hiss etdim. Mən onu silkələməyə çalışdım, onunla danışdım, onu ruhlandırmağa çalışdım. İnanılmaz dərəcədə rollar tamamilə tərsinə çevrilmişdi: anasına təsəlli verən, əri olmadan həyata hazırlamaq və unutmasına kömək etmək üçün ona hekayələr danışan qızı idi. Mən, böyük qızımın hələ 15 yaşı tamam olmamışdı.

Axşam yeməyindən sonra bir neçə sent daha qazanmaq üçün kürkçüyə işə qayıtdım. Ümid alovunu yaşatmağa çalışan mən idim. Amma axırda bilmirəm anam, bəlkə də çarəsizliyin gücü ilə bir fəryadla bir fəryad arasında bütün dünyanı çiyinə alıb yavaş-yavaş bir neçə ətək, xalat tikərək tikişçiliyə qayıtdı.

Onuncu fəsil - Gözəl tusa

Həmin ilin may ayında kiçik qardaşım qızılıcaya yoluxdu v  mən də uşaqlıqda bu xəstəliyə tutulmamı am. Mən yataqda olanda anamın qapını açdığını eşitdim. Kimsə qapının zəngini basmışdı. Sonra zizi v  Michelillonun səslərini eşitdim. Mən narahat idim: Əvvəllər məni heç vaxt valideynl rimi görmək üçün Domodossola aparmırdılar, indi də gəlib çıxdılar. Təxminən bir həftə qaldılar, sonra bir az məyus oldular, çünki mənim onlarla Siciliyaya qayıdaca am ümid edirdilər. Noyabr ayında qara ha iy l nmı  məktub gəldi. Ana təşvişə düşüb, açanda  li titrəyirdi. Mən onun ağladığını gördüm: zizi baba Turinin  l m n  elan etdi. Onu noyabrın 8-də Bordonaro öləndə  l  tapdılar. Onun 87 ya ı var idi. Növbəti il daha böyük bir məyusluq oldu, təsadüfən araşdırmalar eksqumasiya zamanı tapılan bo azda bir dəsmal ilə bo ulma səbəbiylə  l m  səbəb oldu. Cinay ti bir qadın kənddəki qonşusu olan qardaşı ilə birlikdə 11 min lirə pensiyanı oğurlamaq üçün t r dib. Daha sonra o, 24 il həbsxanada, o isə   rikliy  görə 12 il c za çəkdi.

K d rl nm y  davam etdim. Az pulla 5 nəfərlə dolana bilməzdik. Miss Tilde mənə saxta işdən çıxarmağı məsləhət gördü ki, məşğulluq idarəsində

qeydiyyatdan keçə bilim. Tez-tez gedib işin olub-olmadığını yoxlayırdım, amma ümid az idi. 53-cü ilin apreliyində öyrəndim ki, fabrikdə bir neçə qızı işə götürüblər. Onlara lazım deyildi, artıq atalarının işləri var idi. Buna görə etiraz etmək üçün ofisə getdim: digərlərindən daha çox işləməliydim. May ayında nəhayət, onların elektrik naqilləri üçün elastik bantlar, ayaqqabı bağları, lentlər və borular istehsal etdiyi bir fabrikə girdim. Həftəlik 6-13 və 13-21 növbələri ilə ağır iş. Fasilələrlə mən də maaşımı artırmaq və anama rahatlıq vermək üçün kürkçüyə gedirdim.

Avqust gəldi. Tətil üçün Comare Grazia yaşlı anasını ziyarət etmək üçün Siciliyaya getməli idi. Mən də qızım Katerina ilə ayrılmaq qərarına gəldim. Qatarla Milana, oradan da gecə saatlarında gəldiyimiz Romaya yola düşdük. Siciliyaya gedən qatarı bir neçə saat gözləməli olduq.

Stansiyada bir neçə həmkəndlimiz, onların arasında Novaradan olan cırtıdan aktyor Salvatore Furnari və adını xatırlamadığım bir əsgərlə rastlaşdıq. Xanım Qrasiya skamyada dincələn zaman Katerina ilə məni gəzintiye dəvət etdilər. Bizi mottarello yemək üçün Piazza Esedra'ya apardılar. Sanki yenidən həyata qayıtmağa başlayıram.

Artıq izdiham olan qatar gələndə xanım Qrasiya iki çanta ilə minməyə tələsdi. Qatar tam dayanmamışdı və o, reyslərə yıxılıb. Katerina, mən və bütün izdiham Əbədi Ataya qışqırdıq ki, biz onu qançırıqlarla dolu, lakin möcüzəvi şəkildə sağ çıxardıq. O, xəstəxanaya aparılmaqdan imtina edib. Bir saatdan sonra qatar yola düşdü. Günortadan əvvəl Terme Vigliatore

stansiyasına gəldik, burada bizi Novara Siciliyaya aparan avtobusa mindik, Zizi və Micherillo qonaqları.

Bizi fəxri qonaq kimi qarşıladılar. Həmin gecə üçümüz də çarpayıda idik, Katerina ilə mən bir göz qırpımı da yatmadıq. Xanım Qrasiya ağrı ilə dolu idi. Elə həmin gecə sürpriz oldu: bir neçə gənc gitara və skripka ilə bizə serenada oxudular, lakin əsəbiləşən Micherillo dayı onları qaçmağa məcbur etdi.

Katerinanın anası demək olar ki, bütün vaxtını yataqda keçirirdi. O, on gündə cəmi iki dəfə qoca anasının yanına getdi. Günortadan sonra sinif yoldaşlarımı və laboratoriyadan dostlarımı ziyarətə getdim. Bir gün məni qucaqlamağa gələn məktəb yoldaşını da gördüm. O, əlindən velosiped tutmuşdu və mən ondan məni gəzməyə aparmasını xahiş etdim. O vaxt Novara heç vaxt velosiped sürən qız görməmişdi. Bunu bilən kimi zizi məni danladı: "Sən bayquş oldun, mən belə şeyləri heç ağılıma da gətirməzdim".

Domodossola qayıdanda xanım Qrasiya sağalmaq üçün mübarizə aparırdı. Həmin yığıldıqdan sonra artroz ağrısı öz yerini tutdu. O, ancaq ailəsi ilə hansısa məclisə gedəndə cəsərlənirdi, mən də oraya dəvət alırdım.

Mən fabrikdə və kürkçüdə işləməyə qayıtdım, amma yeni təcrübələrə ehtiyacım var idi. Bir gün, San Gervasio və Protasio kilsəsini ziyarət edərkən, Don Cüzeppe Benetti mənə suallar vermək üçün mənə yaxınlaşdı. Bütün dərdlərimi ona tapşırıdım. Məni ruhlandırıldı və dedi: "Bazar günü günortadan sonra natiqliyə gəl. Orada sizi qızlarla tanış edəcək və sizə çoxlu yaxşı məsləhətlər verəcək Katolik Fəaliyyətinin prezidenti Signorina Germananı tapacaqsınız." Dərhal özümü rahat hiss etdim: bir az utancaqlıqla dostluq etməyə başladım. Necə danışacağımı bilməməkdən qorxdum, amma Allahın köməyi ilə ilk çətinlikləri dəf etdim. Qurucu Armida Barelliye heyranlıqla birliyin qəzetini həvəslə oxudum: onun sayəsində həyatım yaxşılaşdı. Fabrik növbəsi buna icazə verdikdə, mən səhər saat 7-

də məclisə getdim və orada mənəvi direktorum hesab etdiyim Don Benetti ilə görüşdüm. Bazar günü kilsənin qarşısındakı yaxşı mətbuat stendində bir saat vaxt keçirməyi təklif etdim. Daha sonra məni ACLI şurasına dəvət etdilər. Bütün bu öhdəliklərlə özümü vacib və başa çatmış hiss edirdim.

Fabrikdəki həmkarlarım məni fanatik hesab edirdilər, amma özümü narahat hiss etmirdim, əslində, növbə başlamazdan əvvəl paltardəyişmə otaqlarında ədəbsiz danışanda onlar üçün dua edirdim və onları geri çağırırdım.

On birinci fəsil - Farfor üz

Bir yay bazar günü Alman Katolik Fəaliyyətinin prezidenti dağlara səyahət təşkil etdi. Qalan az pulla səfərin xərcini ödəyə bildim. Avtobusla Qoqlioya, sonra kanatla Alpe Deveroya, sonra isə piyada Krampioloğa çatdıq. Çiçəklərlə örtülmüş dağların gözəlliyini düşündüm: rhododendrons, kərə gülləri, vəhşi səhləblər. Ziyafət üçün göyerti. Pəncərələrindən parlaq qırmızı və çəhrayı ətirşahlar asılmış daş damları və taxta pəncərələri olan kabinələr. Mən Germanadan yolun hara bitdiyini soruşdum. "Yorulduğumuz zaman dolu nahar üçün dayanacağıq." Saat 13 radələrində qayadan dərəyə doğru axan təmiz suyu içmək üçün dayandıq. Yemək yeyib, dua edib mahnı oxuduqdan sonra geri dönüş yoluna çıxdıq. Sevincdən titrəyirdim: belə gözəl gün keçirməmişdim. Evdə anama hər şeyi danışdım və gülümsədiyini gördüm.

Hərdən Novara Siciliyadan olan bir dostumdan məktub alırdım: görüşmək üçün ona Domodossolada iş tapmağı xahiş etdi. Çox çaşqın idim amma kiminsə mənə aşiq olmasına sevindim. Domodossoladan bir oğlan da var idi, amma ondan xoşum gəlmirdi: səhər bir qrappa içirdi və həmişə yanaqları qırmızı idi.

Səhər meditasiyaları mənə monastıra gedən yolu göstərdi, amma eyni zamanda uşaqları və ailə qurmaq fikrini bəyəndim. Mən özümü Allahın iradəsinə əmanət etdim. Bazar gününü dostlarımla həftəlik Katexizm öhdəliklərini planlaşdırmaq üçün natiqlikdə keçirdim. Bəzi bazar günləri

qonşu şəhərlərin natiqliklərinə gedirdik. Avtobus səfəri məni narahat etdi, amma cəsərət bəzi kiçik əzablara qalib gəldi.

1954-cü il mayın 1-də ACLI və natiqlik bir səyahət təşkil etdi: səhər Madonna di Oropa ziyarətgahına ziyarət və günortadan sonra Bielladakı Fəxri Pastor tərəfindən mitinq. Bir dostum və onun sevgilisi Pierino ilə birlikdə qeydiyyatdan keçənlərdən biri oldum. Gənclərlə dolu 2 avtobus getdi. Onların arasında artıq hardasa görmüşəm utancaq sarışın oğlan. Bu o idi: kürkcü müştərilərinə zəng etmək üçün getdiyim tikinti şirkətinin işçisi. Pierino onu mənə təqdim etdi: onun əmisi oğlu idi. Gündüz gözlərini məndən ayırmırdı. Evə gələndə anama danışdım. Növbəti axşam mən onu birinci mərtəbədə yerləşən otağın kiçik eyvanının altında gördüm. "Ana, ana, gəl gör: Biellada tanış olduğum oğlan oradadır". Və o, yarı təbəssümlə: "Aydındır ki, o, səninlə arvadbazlıq edir." Səhəri axşam qonşu ilə bayıra çıxanda onu qarşımda tapdım. O, utanaraq bizimlə gələ biləcəyini soruşdu. Bir az qeyri-müəyyənliklə qəbul etdim. Bunu-filan söhbət edərək buzları qırdıq. Fabrikdə günorta növbəsi bitdikdən sonra məni evə apardı. Bir axşam onu çox yaxşı qarşılayan anası ilə tanış etmək üçün götürdüm. Boş vaxtlarında natiqlikdə iştirak edirdi. Sonra oğlanlar və qızlar ayrıldı, yalnız görüşün sonunda görüşə bildilər. ACLI-nin iclaslarında da iştirak etdik.

Anam bir-birini sevens iki oğlanın təkbaşına çölə çıxma bilmədiyi Siciliyadan gəlməsinə baxmayaraq, bizə güvən verdi və biz dinc yola başladıq. Cüz mənə atamla görüşdüyünü söylədi: bir az pul qazanmaq üçün, çünki 4 uşağı var idi və yalnız atası işləyirdi, oğlan ikən evindən bir neçə addım aralıda kazarma maliyyəçiləri üçün bəzi işlər görürdü. Bəzən ayaqqabılarını təmir üçün atama gətirirdi. Mən məmnuniyyətlə dinlədim.

O, mənə başqa bir şey dedi: 1950-ci il sentyabrın 16-da Domodossola çatmaq üçün Romadan keçəndə virtual olaraq görüşdük. Cüz, hələ də onu adlandırdığım kimi, müqəddəs il üçün velosipedlə gəlmişdi. Macəra səyahəti: o, dağ çəkmələrində sürətlə pedal çevirən vadidən bir keşişlə birlikdə Domodossola'dan ayrıldı. Onu izləmək demək olar ki, mümkün

deyildi. Yalnız salat almaq üçün tərəvəz bağçasını görəndə dayandı. Yolun yarısında Giuse tək qaldı. Yolda o, satmaq üçün zibillə dolu köhnə velosipedi olan bir küçə satıcısı tapdı. Onlar Romaya qədər bir-birlərinə yoldaşlıq edirdilər.

Avqust gəldi. Fabrik tətillik üçün bağlanırdı və mən gedib Mergozzo gölünün təpələrində sağalmaqda olan bacım Rozanı ziyarət etmək qərarına gəldim. Evi idarə edən rahibələrdən bir neçə gün qalmalarını xahiş etdim. Mən indicə bu fikri Cüzaya söylədim. Evdə tətillik edən başqa qızlar da var idi. Onların arasında rahibənin kosmetoloq bacısı qızı da var. Fərziyyə bayramı olan 15-də səhər o, məclisdən sonra bizi məşq etmək üçün otağına çağırırdı. Üzümümüzü müxtəlif kremlər, tuş və dodaq boyaları ilə doldurdu: biz mum heykəllərə bənzəyirdik. Nahar vaxtı rahibə xala qardaşı qızını geri çağırırdı: onun bizimlə belə davranmasının mənası yoxdu.

Günorta pəncərədən gölə baxanda Cüzənin çıxdığını gördüm. Mən o çini üzvlə görünmək istəmirdim. Qapıda məni görüb az qala tanımadı. Mən üzr istədim, izah etdim ki, bu təcrübə idi və digər qızlar da dəyişdilər. Günorta evin bağçasını gəzdik. Axşama doğru məni qarşıladı: “Tezliklə, Domodossolada, amma əvvəlki kimi təmiz və təravətli üzünüzlə görüşənədək”.

On ikinci fəsil - Bənövşə

İki həftəlik tətillə başa çatdıqdan sonra saat 13:00-dan 21:00-a kimi növbə ilə fabriyə işə qayıtdım. Maşınların milinə bobinləri keçirərkən Cüzi haqqında düşündüm, amma eyni zamanda etmədim. onu görmək arzusu böyükdür. Axşam saat 9-da siren səsləndi və ürəyim sürətlə döyünməyə başladı. Qovluğum möhürlədikdən sonra darvazanın çıxışında yarı qaranlıqda bir velosiped gördüm. Həqiqətən də o idi: mənə tərəf gəldi, utanaraq üzümə baxdı və dedi: "Səndən çox sadə xoşum gəlir". Məni velosipedin borusuna oturtdu və evə apardı. Sadə bir gecə salamı verdik. Bu, demək olar ki, hər gün baş verirdi. Bazar günü günortalar yaxınlıqdakı kəndlərdə bir neçə velosiped sürdük. Bir gün məni atam və anam, iki bacım və bir qardaşımla tanış etmək üçün evinə apardı. Yavaş-yavaş məni əmiləri və əmioğulları ilə dost kimi tanış etdi.

Anam bizi balkondan görəndə evə yaxınlaşmağa məcbur etdi. O, o oğlana həsəd apararkən, mən çox qərarlı idim. Dekabrın 8-də, qüsursuz hamiləlik günü, mənim ad günüm, qapının zəngini çaldı. Mənə bir buket qırmızı qərənfil verən çiçəkçi idi. "Ana, Cüz mənə ən xoş arzularını göndərdi!". Qeydi açanda nə məyus oldum: o deyildi, təsadüfən tanış olduğum 14 yaşlı oğlan idi. İmza ilə "səni sevirəm" yazılıb. Bəlkə də elə bilirdi ki, mən onun yaşındayam.

Milad ərəfəsində Giuse şokoladlarla dolu böyük rəngli vaza və təbrik kartı ilə gəldi. Ona təşəkkür etdim və birlikdə gecə yarısına getdik. Evə qayıdanda mənə dedi: "Sabah mən ailəmlə birlikdə qohumlarımla nahar etməyə getməliyəm. Boks günündə yenə görüşəcəm". 26-da səhər anama dedim ki, mən daha o oğlanla çıxmıram, vazanı ona qaytarıram, öhdəlik istəmirəm. Və o, sərt bir baxışla: "Sən dəlisən, şokoladları yeməsəydin bunu edə bilərdin."

Sonrakı günlərdə Cüza həmişəki kimi məni işdən götürməyə gəldi. Yolda piyada və ya velosipedin borusunda demək olar ki, onunla danışmadım. 1955-ci ilin Yeni ili günü mən ibadətə getdim. O da orada idi və sonda məni evə qədər müşayiət etdi. Qapıda mənə dedi: "Məni belə əzab çəkdirmək üçün nə fikrin olduğunu bilə bilərəmmi?" və gözlərindən yaş qaçdı. O saman dəvənin belini sındırdı və mən ona gülümsədim. O, məni öpdü və dedi: "Bu gün günortadan sonra mən səni Kalvario dağındakı vesperlərə getməyə aparacağam. Vesperlərdən sonra ACLI klubunda film nümayiş etdiriləcək." Qəbul etdim və sağollaşdıq. Evdə xəbər verdim, anam sevincə dedi: "Bir daha belə yaxşı oğlan tapmazsan".

Saat 14.00-da biz Via Crucis kilsəsinin ibadətgahları ilə qatır yolu ilə Qolqola yola düşdük. Ziyarətəgahına çatdıqdan sonra vesperlər oxuduq və xeyir-dua verdikdən sonra kluba getdik. Filmin adını xatırlamıram, amma çox darıxdırıcı idi, ona görə də şəhərə qayıtmağı təklif etdim ki, Catena kinoteatrına getək, orada "Bənövşə" adlı daha yaxşı filmdən həzz almağı bacardıq.

Aprel ayında, Vigezzo vadisi və Centovalli boyunca qatarla səyahət edərək, onun valideynləri ilə birlikdə Locarnoda float festivalına getdik. Məni "sevgili" kimi təqdim edən Cüzənin xaç atası ilə tanış olduq. Əllərini cibinə saldı və pulqabısından 10 İsveçrə frankı çıxarıb Cüzəyə verib "Afərin, nə vaxt evlənəcəksən?" dedi. Bir-birimizə baxdıq, heç bu haqda danışmamışdıq.

Sonrakı günlərdə evlilik fikrini canlandırmağa başladıq. Hətta evdə bu haqda danışdıq. Ana xoşbəxt idi, amma eyni zamanda maddi imkanları az idi. Yavaş-yavaş bir neçə çarşaf və bir az da alt paltarı aldıq. Bizim xüsusi ehtiyacımız yox idi. Kiçik, təvazökar bir mənzil axtarmağa getdik. Biz onu qədim Motta rayonunda tapdıq və buna görə də toy gününü təyin etdik: bazar ertəsi 19 sentyabr. Gəlinlik üçün krujeva almaq üçün anamla birlikdə Panzarasa parça mağazasına getdim və onu həmişə məhəbbətlə tikməyimə söz verən xəz ustası Tilde xanıma apardım.

Bələdiyyə binasında anam nikah qadağalarını imzalamalı idi, çünki mən hələ azyaşlı idim. Cüzənin valideynləri də xoşbəxt idilər. Kilsədə Monsenyor Pellanda bizə gözəl ruhlandırıcı sözlər dedi: "Həyatımızın bizim üçün saxladığı sevinc və kədərlərlə üzləşmək üçün həmişə çox inamla təvazökar olun. Mən sizə nəf boyunca qırmızı qaçışı tapmağa icazə verəcəyəm".

Biz həmişəki kimi xeyir-dua veriləcək qohum və dostların siyahısını hazırlamalı idik. Çox az qonaq. Giusenin anası "Hər ailəyə iki" dedi. Yavaş-yavaş 35 nəfərə çatdıq. Şahidlər seçildi: Cüzənin əmisi Karmelo və mənim üçün görüşümüzün memarı Pierino. Toydan bir həftə əvvəl Don Cüzeppe Briakkanın başçılıq etdiyi kişi natiqliyi bizim üçün qonaqlıq hazırladı. Usta Furiqa yazı lövhəsində salamların şəklini çəkdi və dostların siyahısı ilə vərəq yaratdı. Xəmir və içkilərlə örtülmüş bir masa da var idi. Natiqlikdə heç vaxt belə məclis olmayıb. Müqəddəs Gervasio və Protasionun kollegial kilsəsi təmir olunurdu və səki dağınıq və daşlarla dolu idi, lakin bəzi istəkli qadınlar Cüzeppe və Konsettanın şərəfinə onu təmizləmək üçün əllərindən gələni etdilər.

Sentyabrın 16-da Zizi və Micherillo gəldilər, köçdülər, çünki Concettina evlənirdi və o, artıq orada olmayan atasının yerini alaraq qurbangahda onu müşayiət etməli oldu.

Bu vaxt bir neçə kiçik hədiyyə gəldi: qəhvə qazanı, qəhvə dəyirmanı, rosolio stəkanları, lütf alan qohum və dostlardan nəlbəki və bıçaq dəstləri,

Pierino və əmilərindən mətbəx dəsti. Qadın Katolik Fəaliyyəti bizə Müqəddəs Ailənin köməkçisi Don Benetti ilə birlikdə yatağın yanında bir rəsm çəkirdi, gümüş bəzəklərlə gözəl yaşıl çiçək vazasını verdi.

Əvvəlki gecə uzun idi. Üç azyaşlı uşağı ilə qalan və imkanları az olan anamı düşündüm. “İmanınız azdır, məgər natiqlik məktəbi sizə həyatda həmişə Providence olduğunu öyrətmədimi?” dedim öz-özümə. Bazar ertəsi 19-da mən yeddidə qalxdım. Xanım Tilde krujevalı paltarda gəldi. Məni geyindirirdi və Milanda aldığı çadranı düzəltdi. Səhər saat 9-da taksi məni kilsəyə aparmaq üçün gəldi. Çaşqın idim, mənə baxan bir insan dənizi tapdım. Cüz artıq qurbangahda portağal gülləri buketi ilə məni gözləyirdi, bacısı Roza da məni gözləyirdi, çünki ana Olimpia ilk uşağın evlənəcəyinə çox heyran olardı. Mən qırmızı qaçışda Micherillo dayının müşayiəti ilə ona qoşuldum.

Kütlə başladı. Monsenyor Pellanda da emosional idi. Mən ruhlandırıcı bir məclisi, üzüklərin xeyir-duasını, ömür boyu sədaqət vədini və mərasimin sonunda imzaları xatırlayıram. Çıxanda Pierinonun anası, o an mənim də xalam olmuşdu, sinəmə katolik qadınların nişanını taxdı.

On üçüncü fəsil - Yeni həyat

Kilsədəki qeyd etmə başa çatdıqdan sonra Castellazzo vasitəsilə Grandazzi barında təamlar verildi. Qonaqlarla bir öpüş və digəri arasında pizza və xəmirdən ibarət aperitif yedik. Anası ilə çamadanı götürməyə gedən Olimpia və Armando qayınanalarına xüsusi salam və öpüşlər, sonra bal ayı üçün 12.15 qatarına minmək üçün stansiyaya qaçdılar.

Anam göz yaşları ilə ağlayırdı. Kupeyə girdik. Cüze ilə son vidalaşmaq üçün pəncərədən bayıra əyilərkən stansiya rəisi fit çalaraq yola düşdüyünü bildirdi. Həyatımızın macərəsi başladı.

Florensiyaya çatdıqdan sonra kürkcü xanım Tildenin göstərdiyi otele tərəf getdik. Lüks girişdə bizi musiqi qarşıladı, sonra eşikağası bizi üçüncü mərtəbədəki otağa apardı. Bizim üçün hər şey yeni idi, hətta iki nəfərlik çarpayıda yatmaq belə.

Şəhərə getdiyimiz ilk gün, ikinci gün bütün Florensiyaya heyran ola biləcəyiniz Piazzale Michelangelo-ya getdik. Bir neçə fotosəkil çəkdik: Cüzanın kamerası bir rulon filmlə səkkiz ağ-qara fotosəkil çəkə bilərdi.

Üçüncü gün Romaya gediş. Otel daha təvazökar idi, çünki qurbanlarla qənaət edilən pul kifayət qədər olmalı idi. Bir neçə gün Cüzənin Müqəddəs ildə gördüyü dörd bazilikanı və Trevi fəvvarəsini ziyarət etmək üçün dayandıq. Biz də Esedra fəvvarəsinə qayıtdıq, 53-cü ilin məşhur gecəsi Sinyora Qrasiya qatarın altına düşdüyü zaman.

Siciliyaya getməyin vaxtı gəldi. Uzun bir səyahətdən sonra qatar Kalabriyaya çatdı və nəhayət, Villa San Giovannidən Siciliya göründü. Cüz o anlardan həzz aldı: qatar bərə qayığa yüklənərkən, Messina limanının girişində yüksəkdə Madonnina.

Ananın qardaşı Karmelo əmi, arvadı Qaetana və qızları Rosetta və Antonietta ilə stansiyada bizi gözləyirdilər.

Bizi iki şahzadə kimi qarşıladılar. Messinanı ziyarət edərək iki gün qaldıq: uşaq vaxtı gördüyüm kafedral saat, Madonna di Montalto və digər çox gözəl meydanlar.

O evdə yalnız bir qüsür var idi: nahar vaxtı əmi və əmioğlu geyinib süfrə arxasında oturmaq əvəzinə: "Gəlin dəniz kənarında gəzməyə gedək" deyirdilər. Giuse ilə mən istefaya getdik, özümüzü yorğun hiss etdik. Saat 23 radələrində evə qayıtdıq və xala yemək hazırlamağa başladı. Bir gecə o, qabıqlarında olan ilbizləri sousa qoydu, amma əsas olan vərdişlər deyil, sevgidir.

Üçüncü gün bizi qatara qədər bir neçə göz yaşı ilə müşayiət etdilər. Micherillo əmi Novaraya çatmaq üçün taksi sürücüsü ilə Terme Vigliatore stansiyasında idi. Zizi, Maricchia xala və Peppina xala kənddə bizi gözləyirdilər. Doğrudan da, sanki Domodossola şahzadələri gəlirdi.

Ertəsi gün ata tərəfdən nənəm Concetta və atamın əmi, bacı və qardaşlarını ziyarət etmək üçün Badiavecchia'ya getdik. Nənəmin tütün dükanının olduğu kiçik meydanda məni uşaqlıqdan tanıyan çoxlu oba sakinləri toplaşmışdılar və başqalarına səslənirdilər: "Konsetina əri ilə gəldi!"

Öpüşlər, qucaqlaşmalar, qırmızı üzlər. Mənə yuxu kimi görünürdü. Ölkəni tərk etdiyimdən düz beş il keçmişdi.

İki gündən sonra bizi "Cauzi i Lupu" adlı taksi sürücüsü Taorminaya apardı. Günorta bizi restorana apardı, orada bizə ağ əlcəklərlə xidmət edirdilər. Giuse ilə mən bir-birimizə baxdıq: "Pulumuz çatacaqmı?". Taorminanı, sonra

isə leysan altında Castelmolanı ziyarət etdikdən sonra axşama yaxın Novaraya yorğun, lakin məmnun halda qayıtdıq.

Ertəsi gün artıq Domodossola qayıtmaq vaxtı idi. Bizi yeni həyatın öhdəlikləri gözləyirdi.

On dördüncü fəsil - İlk yuvalarımız

50 və 53-cü illərdə artıq Domodossola səyahətini öhdəmə götürsəm də, sanki ilk dəfə ayrılmışdım: bir cütlük olaraq yeni həyata doğru gedirdim.

Biz qatara minib bərə gəmisinə mindikdən sonra limanın Madonninasını və Siciliyanı yavaş-yavaş uzaqlaşdırmaq üçün terrasaya çıxdıq.

Göz yaşları tökərək taxta skamyalarda oturaraq vaqona qayıtdıq. Onda çarpayılar yox idi.

Gecə girəndə boyunumuzu sallayıb uyumağa başladım. Hərdən ayağa qalxıb pəncərədən baxırdım. Vağzal rəisi mühüm stansiyalarda şəhərin adını ucadan elan edirdi. Neapolda səkilərdə pizza satan "guaglioni"lər var idi. Hiyləgərcəsinə əvvəlcə səyyahlardan pul aldılar, sonra qatar getdi və pul və pizza ilə qaldılar.

Yavaş-yavaş Milana yaxınlaşdım. Domodossola gedən qatarda 5 il əvvəl ilk dəfə yaşadığım duyğuları yenidən hiss etdim: Maggiore gölü, Ossola dağları, daş damlar. Bu dəfə ərim Giuse ilə birlikdə. Günortaya yaxın təyinat yerinə çatdım.

Cüz Armandonun anası və atası bizi gözləyirdi. Bu bir bayram idi: əgər zəngləri çala bilsəydilər.

Ana Olimpia ilə sürətli nahar, sonra Motta rayonundakı yeni uşaq bağçasında dincəlmək. Ertəsi gün mən fabrikdəki işimi bərpa etdim və Cüz tikinti sahəsinə qayıtdı.

Dəstək olmadığım üçün fikirlərim anama getdi, amma ruhani direktorum Don Benetti məni dua etməyə təşviq etdi və məni inandırdı ki, çoxları onu sevirlər. Bəzən Cüzə ilə nahar üçün onun evinə gedirdik və o, bundan həzz alırdı. Bu vaxt bacılarımdan biri ailəyə yeni dəstək olan bir iş tapmışdı.

Qısa müddətdən sonra biz anaya, ana Olimpia və ata Armandoya iyulda nənə və baba olacaqlarını bildirdik.

Hamiləlik narahatlığını hiss etməyə başladım, amma iş çağırırdı. Onda işçilər indiki kimi müdafiə olunmurdular. Giuse açıq havada tikinti meydançasında olduğundan daha yaxşı iş tapmağı bacardı: kiçik bir fabrik, məsələn, çəlləklər, yun çubuqlarını açmaq üçün alətlər və həmçinin "paungi" (taxta iplik zirvələri) kimi taxta əşyalar hazırlayan kiçik bir zavod. Beşinci ayda gələcək yeni doğulmuş uşaq üçün uşaq arabası axtaran mağazalara getməyə başladıq. Genişlik həmişə giriş qapısından daha böyük idi və biz evi köçürmək qərarına gəldik.

O vaxt agentlik yox idi, gedib ordan-burdan soruşursan. Providence bizə Via Scapaccino-da, kürkçü emalatxanasının düz yaxınlığında bir evin ikinci mərtəbəsində mənzil tapmağa məcbur etdi.

Qısa müddət ərzində hərəkəti təşkil etdik. Artıq şəhərin mərkəzində deyildik, amma çox da uzaqda deyildik, iş yerimə daha yaxın idik.

Aylıq kirayə haqqı 8000 lirə idi, cüzi maaşımız üçün çox idi, amma mənzil qonaqpərvər və işıqlı idi. Həyətimizdə bir-iki kvadrat metr torpaq sahəsi də ola bilərdi ki, orada mənim ehtirasım olan ətirli otlar və çiçəklər yetişdirə bilərdim.

Açarları aldıqdan sonra otaqları təmizlədik və pəncərələri mətbəxdə valanslı gözəl pərdələr və krujeva pərdələri ilə bəzədik. Hərəkət tamamlandıqdan sonra həyat adi qaydada davam etdi. Qarnım getdikcə daha çox nəzərə çarpırdı. Bir gün həmkarım məndən analıq məzuniyyətində nə vaxt evdə olacağımı soruşdu və ginekoloqa getməyimi məsləhət gördü. Ona görə də şəxsi görüş təyin etdim. Həkim az qala məni çox gözlədiyimə görə danlayacaqdı: "Altıncı aydan sonra işləyə bilmirsən və artıq yeddinci aydasan: risk etdin". Ertəsi gün sənədi idarəyə çatdırdım və hətta işçi dedi ki, sadələşdirdim.

Bu arada anamın mənə verdiyi köhnə çarşaflardan sviter, köynək, ayaqqabı və uşaq bezləri toxuyaraq layet hazırladım.

Neytral rənglərdə tikdiyim çarşaflarla hazırladığım uşaq arabasını da almağa getmişdik, oğlan yoxsa qız olduğunu bilmədən. Nəhayət, iyulun 2-də axşam suyum kəsildi və artıq çamadanlarımızı yığıb xəstəxanaya piyada yollandıq. Məni müayinə edən ginekoloq Giuseyə evə gedə biləcəyini söylədi. Doğum təzəcə başlamışdı və təxminən 20 saat çəkdi. Ertəsi gün mən hələ doğuş otağında gözləyəndə o, doğum evinə qayıtdı.

Müəyyən bir anda bir oğlan doğuldu və tibb bacısı körpənin atasına xəbər verməyə getdi, o, az qala emosiyadan xəstələndi. Bir saatdan sonra o, babası kimi Armando adlı ilk övladımızı qucaqlaya bildi. Bir neçə saatdan sonra nənə-baba, əmi və əmioğlu da məlumatlandırıldı. Sanki bütün dünyada ilk körpə idi.

On beşinci fəsil - Allaha şükür edirik...

Doğum evindəki tibb bacıları bu ət və qan məxluqunu doğuşdan bir neçə saat sonra yatağıma gətirdilər. Sinəmə qoydular. Uşaq vaxtı zizinin mənim üçün düzəltdiyi cır-cındırdan başqa.

Sonra xəstəxanada qalma müddəti bir həftə idi. Evə qayıtmazdan əvvəl keşişin xeyir-duası olaraq "təmizlənmək" üçün xəstəxana kilsəsinə getdik.

Palatada hər şey evə getməyə hazır idi, amma başım fırlanmağa başlayırdı. Mama qızdırmamı yoxladı: 39. Kukla ilə mən daha iki gün qalmalı olduq. Nəhayət, 12-ci cümə axşamı, az qala sağalıb evə qayıtdıq. Bazar günü 15 Armando yeni əlil arabasında atası Cüzeppe, xaç anası kimi dostu Mariuccia və natiqlik sənətinin dostu olan xaç atası Basilio ilə birlikdə vəftiz şriftinə aparıldı. Böyüklər mövhumatdan kənar bizə evdə qalmağı tövsiyə etdiyi üçün tədbirə qatılmaq sevincini yaşamadım. Kiçik bir tərəvət hazırlamaqla kifayətləndim.

Üçlük kimi həyat fərqli idi, amma mən çox yaxşı idim. Südüm çox idi, körpə böyüyürdü və mən onu hər həftə uşaq bağçasına aparırdım.

Təəssüf ki, iki ayın sonunda yenidən fabrikdə işləməyə qayıtdım. O vaxt uşaq bağçaları yox idi. Nənələr hərəsi bir həftə ona baxmağa razılaşmışdılar.

Mən saat altı növbəsində işləyəndə Cüz işə getməzdən əvvəl onu sarırdı və təyinat yerinə aparırdı. Huşsuz vəziyyətdə bu uşaq əziyyət çəkirdi və mən də onunla birlikdə ağlayırdım.

Təəssüf ki, işdən çıxma bilmədim. Yavaş-yavaş imanla üçlük olaraq səyahətə davam etdik: ilk yeməklər, ilk addımlar gözəl şeylər idi. Uşaq bağçasının ilk günündə Cüz nəhayət daha yaxşı maaşlı bir iş tapdı. Bir-iki il ibtidai məktəbdə xadimə olub, sonra bələdiyyəyə çağırılıb barışdırıcı vəzifəsini icra edib.

Bu, fabrikdəki işimi tərək etmək və ona kiçik bir qardaş verməyi gözləyərkən özümü uşağa həsr etmək imkanı yaratdı. 1962-ci il avqustun 17-də ikinci övladımızın dünyaya gəlməsi bizi sevindirdi. Luciano Armandonun əksinə, açıq dərili, sarı saçlı idi. Nağıl. 26 bazar günü o, atası Giuse, xaç anası əmisi oğlu Mariuccia və xaç atası Cüzənin qardaşı Antonio ilə vətiz olundu. Bu dəfə də evdə qalmalı oldum. Analıq məzuniyyətim bitdikdən sonra özümü iki gözəl övladıma həsr etmək üçün işimi tərək etdim.

1 oktyabr 1962-ci ildə Armando çiyində mavi önlük və məktəb çantası ilə birinci sinfə başlayır. Bunu bir neçə göz yaşı ilə Leopardi müəllimə həvalə etdik.

Eyni dövrdə Domodossola meri Cüzəni çağırdı və ona bələdiyyə xəbərçisi təqaüdə çıxanda boş qalan şəhər binasının ikinci mərtəbəsində yerləşdirməyi təklif etdi. Bir neçə gündən sonra hərəkəti təşkil etdik. Mərkəzdə hər cür şərait var idi. Axşam bir dəfə böyük qapı bağlandı, biz şəhərin hökmdarları idik. Biz meriyanın eyvanından nümayişləri rahat izləyə bilirdik. Pəncərələrimizdən çoxəsrlük ənənəyə malik bazarın bir hissəsini görürdük.

Bu vaxt Lusiano ilk addımlarını atırdı: o, bələdiyyə işçilərinin maskotu olmuşdu.

Giusenin maaşını artırmaq üçün bir iş icad etmək istədim. Dostlar üçün pəncərələri, çarpayıları və yastıqları geyinməyə başladım. Söz yayıldı və mən “pərdə xanım” oldum. Cüz boş vaxtlarında xətlərin yığılmasını hazırlamağı öyrəndi və Allaha şükürlər olsun ki, biz daha rahat həyat sürə bildik.

1 oktyabr 1968-ci ildə Luciano da müəllim Luisa Cerri ilə məktəbə başladı.

Vaxt tez keçdi. Yayda düşərgə çadırı ilə İtaliyaya tətillə getdik. Bəzən Siciliyaya, doğma şəhərimə qədər.

73-cü ilin iyulunda biz Val d'Aostada düşərgə edirdik və məndə hamiləliyin ilk əlamətləri görünməyə başladı. 16 fevral 1974-cü ildə kiçik bacı Daniela az qala on səkkiz yaşında olan Armando və on iki yaşlı Lusianonun yanına gəldi. Karnaval dövrü idi və bələdiyyə binasının qapısındakı çəhrayı lentə baxan insanlar bunun zarafat olduğunu düşünürdülər. Kilise keşişi bizə Pasxa gecəsində Vəftizi qeyd etməyi tövsiyə etdi, dostumuz Gianna xaç anası və əmimiz Benito xaç atası kimi.

Xurafat bir yana, bu dəfə mən də aprelin 13-nə keçən gecə tədbirdə iştirak etdim. Ertəsi gün natiqlikdə qəbulda yüz qonaq var idi.

Daniela da böyüdü və biz artıq qocaldıq. Üç övladımız bizə 7 nəvə verdi: Stefano, Virciniya, Qreta, Lorenzo, Rebekka, Letisiya və Matteo.

Hekayə sona çatır. 19 sentyabr 2015-ci ildə Giuse və mən birlikdə 60 yaşını qeyd etdik.

Allaha, Xanımımıza və bizi sevən hər kəsə təşəkkür edirik.

La Mazza Concetta Maglio, 18 aprel 1936-cı ildə Novara di Siciliyada anadan olub.

indeks

1. Ata evi
2. Bu dünyadan
3. Qumda oyunlar
4. Yağ, hörümçək torları və pis göz
5. Bayquşlar
6. Vossia məni bağışla (Ulduzların işığı)
7. Emiliya
8. Qaranquşların uçuşu
9. Cənnətin qapısı
10. Gözəl tusa
11. Farfor üz
12. Bənövşələr
13. Yeni həyat
14. İlk yuvalarımız
15. Allaha şükür edirik...

